

อภิธรรมมุตตงคโห

ชมพูทีเป กณฺฉิปุเร กาเวรินครวาสิณา
อนุรุทตฺเถเรน วิรจิตฺ

สยามรรณฺเจ อุตฺตรธานิย์
วิหารธมฺมาราเม มหาปาติติปิฎกจปนเ
๒๕๖๘ พุทฺธวสุเส มุทฺทาปีโต

อภิธรรมตถสํกโห

ชมพูทีเป กณจิปุเร กาเวรินครวาสิณา

อนรุทตฺเตเรน วิรจิตโต

สยามรฎเจ อุตฺตรธานิย์

วิหารธมมาราเม มหาปาติติปิฎกจปนเน

๒๕๖๘ พุทฺธวสุเส มุทฺทาปีโต

e-Books-68

ชื่อหนังสือ

อภิธรรมตถสงคโห

ISBN :

ผู้รจนา

พระอนรุทธาจารย์
พระเถระชาวเมืองท่ากาเวรี เขตเมืองกัญจิปุระ
แคว้นโจฬะ ตอนใต้ของประเทศอินเดีย

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ชมรมนิรุกติศึกษา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ ๒๕
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๗ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม
บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุตรธานี
๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
e-Books68

gmail : sompong.mac@gmail.com

พิมพ์ที่

บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด
๔๘/๒๙-๓๑ ซอยจุฬา ๒ ถนนบรรทัดทอง
แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๕ ๗๒๒๐, ๐ ๒๒๑๕ ๗๖๙๘

นิทานกถาปาถิ

อภิธมฺมตฺถสงฺคหฺปกรณกาโร อายสฺมา อนฺนุรฺทฺตเถโร ภาวตฺรภูจฺสฺส
ทกฺขินฺภาเค โจฬรฺภูเจ กณฺณจิปฺรฺมณฺฑเล กาเวรินฺคเร วิชาโต, ตสฺส
กาเวรินาคริกภาโว ปรมตฺถวินิจฺจนฺยปกรณเยว อตฺตนา วุตฺเตน

“เสฏฺฐเจ กณฺณจิปฺรฺเร รฺภูเจ กาเวรินฺคเร วเร
กฺุเล สณฺชาตฺถเตน พหุสฺสฺสฺเตน ณานิชา.
อนฺนุรฺทฺเตน เถเรน อนิรฺทฺตยสฺสฺสินา
ตมฺพรฺภูเจ วสนฺเตน นคเร ตณฺชนามเก”-^๑

ตฺยาทิวจฺเนน ฌาตพฺโพ. อิตฺโต ปุพฺเพ กณฺณจิปฺรฺนคฺร์ คณฺถการกฺภาเวน
วิสฺสุตฺตานํ ปุคฺคฺลานํ สมฺบุพฺชชฺนญฺจานํ โหติ, พุทฺธสฺสาสนวิรฺุฬฺหาเวน จ
อติวิสฺสุตฺตํ. ตทา กณฺณจิปฺรฺมณฺฑเล ภิกฺขุณเมกนฺหุตฺมตฺตํ, เตสญฺจ
นิวาสญฺตานํ มหาวิหารานํ สตมตฺตํ พญฺวิตฺถ, ตํ กิสฺส เหตุ, ตสฺมิญฺหิ
จฺาเน พหฺโว ปฺราณิกทพฺพสมฺภารา ภินฺนภาวจฺคตา สฺทิฏฺฐจฺาติ. ตสฺมิ
จฺาเน ปฺราตเน กाले อมฺเหหิ พุทฺธสฺสาสนวิรฺุฬฺหคตฺภาโว ชาณิตพฺโพ.

อายสฺมา อนฺนุรฺทฺตเถโร ทมิพรฺภูจฺโต ลงฺกาทีปํ คณฺตุวา มฺูลา-
มจฺเจน การิตฺเต วิหาเร เจว อภยรณฺโถ โสเมเทวินามาย มหาเทเวีย
การิตฺเต วิหาเร จ ยถาวารํ วสนฺโต นมฺปนามเกน อฺุปาสเกนาภียาจิตฺโต
อิทํ อภิธมฺมตฺถสงฺคหฺปกรณํ วิรจิตฺถ.

พุทฺธสฺสาสนสฺส วิรฺุฬฺหาย เวปฺลฺลฺลาเย อายสฺมตา อนฺนุรฺทฺตเถเรน
วิรจิตฺปกรณานิ ปน “อภิธมฺมตฺถสงฺคหฺปกรณํ ปรมตฺถวินิจฺจนฺยปกรณํ
นามรฺูปปริจฺเฉทปกรณํ เจ”ติ ตีณิ โหนฺติ.

ตตฺถ อภิธมฺมตฺถสงฺคหฺปกรณํ พุทฺธสฺสาสนे อติวิสฺสุตฺตํ อภิธมฺม-
พหุสฺสฺตคเวสเกหิ สตตํ วลณฺชิตํ, ปาจปาจเกหิ จ นิจฺจํ ปริสฺสีลิตํ
โหติ, ตมาคมฺม อายสฺมนฺตํ อนฺนุรฺทฺตเถรํ พุทฺธสฺสานิกา ชาบนฺติ.

ตาราคนปริกขิตโต
สฎีกาธิภิธมฺมตถ-

จนฺโท โสภติวมฺพร
สงคโห พุทฺธสาสน.

ตสฺส อภิธมฺมตถสงคหปกรณสฺส สปริวารา ปาฬิภาสาย รจิตา
ฎีกานุฎีกาโย อเนกวิธา โหนฺติ.

ตาสฺ อวิญญาตนาเมน สึหพทีปิเกน มหาเถเรน รจิตา โปราณิก-
ฎีกาติ โวหาริตา อภิธมฺมตถสงคหฎีกา. สารตถทีปนีฎีกากการสฺส
สาริปุตฺตตฺเถรสฺส ลิสฺเสน สุมงฺคฺลสามิตฺเถเรน รจิตา อภิธมฺมตถ-
วิภาวินีฎีกา. จปฺปฏคามีเกน ทุตฺติยจปฺปฎฺฐิตวิสุสฺสเตน ธมฺมเกตฺตเถเรน
รจิตา สงฺเขปนฺวณฺณนาฎีกา.

ตสฺมา อิมสฺมีเยว อมฺหากํ ปาฬิอาจรียะหิ ปฺนปฺปฺนํ วิโสธิตะ จ
สมฺมเทว นานามูลปกรณะหิ ลํสนฺหิตะ จ, อิทํ มหาธาตุมหาวิหารสฺส
นिरุตฺตติลิกฺขาสมิตฺติยา ปิฎกตฺตยคเวสนฺนปกรณตฺถถญะจเว โสตฺชนปฺนติเนรุตฺติกฺ-
ปกรณตฺถถญะจ มุทฺทาปิตฺวา สตฺตจตฺตาลีสาธิกะ ปญฺจสตฺทวิสหสฺเส
พุทฺธวสฺเสติ

Mampl. 210

อายสฺมา มุทิตตฺเถโร
มหาปาติติปิฎกจปนาธิโป
๒๕๖๘ พุทฺธวสฺเส

นิทานกถาไมบ

ท่านพระอนุรุทธเถระผู้รจนาคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ เกิดที่เมืองท่ากาเวรี เขตนครกัญจิปุระ แคว้นโจषะ ภาคใต้ของประเทศอินเดีย พวกเราสามารถรู้ได้ว่า ท่านเป็นคนชาวเมืองท่ากาเวรี ตามคำที่ตัวท่านเองได้กล่าวไว้ในนิคมนคาถาท้ายคัมภีร์ปรมัตถวินิจจยะว่า

“ท่านพระอนุรุทธเถระผู้เป็นพหูสูต มีปัญญามาก มีชื่อเสียงปรากฏ เกิดในตระกูลดี ในเมืองท่าน้ำชื่อกาเวรี เขตนครกัญจิปุระที่เจริญรุ่งเรือง และได้ไปพำนักอยู่ที่เมืองตุณูชะ แคว้นตัมพ” เป็นต้น

เมื่อก่อน เมื่อกัญจิปุระเคยเป็นแหล่งสร้างบุคคลผู้มีชื่อเสียงด้านการรจนาคัมภีร์ และเป็นดินแดนที่มีชื่อเสียงปรากฏด้านพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองและมั่นคงมาก ณ เวลานั้น ทัวทั้งเมืองกัญจิปุระมีพระภิกษุพำนักอยู่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป และมีมหาวิหารสำหรับพำนักของพระภิกษุประมาณ ๑๐๐ แห่ง นั้นจะเป็นเหตุแห่งอะไร ความจริงที่ปรากฏชัดก็คือ ในที่แห่งนั้น ตึกรามบ้านช่องและสิ่งของอุปกรณ์การก่อสร้างที่ชำรุดทรุดโทรม ถูกปล่อยให้ทิ้งไว้ให้คร่ำคร่าแตกหักผุพังไปเป็นจำนวนมาก พวกเราจึงได้รู้ว่า ณ ที่นั้น พระพุทธศาสนาเคยมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล

ท่านพระอนุรุทธเถระได้เดินทางจากแคว้นทมิฬะไปสู่เกาะศรีลังกา ได้พำนักอยู่ ณ วิหารที่อมาตย์ต้นตระกูลให้สร้างถวายและพระอารามหลวงที่พระนางเจ้าโสมเทวีอัครมเหสีของพระเจ้าอภัยราชาให้สร้างถวายสลักกันไป ท่านได้รับการอาราธนาอันนอบน้อมจากนัมปะอุบาสก จึงได้เริ่มรจนาคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนี้ขึ้น

ก็เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแผ่ไพศาลและมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ท่านพระอนุรุทธเถระจึงได้มุ่งมั่นรจนาคัมภีร์ขึ้น ๓ คัมภีร์ คือ คัมภีร์ อภิธัมมัตถสังคหะ คัมภีร์ปรมัตถวินิจจยะ และคัมภีร์นามรูปปริจเฉทะ

บรรดาคัมภีร์ทั้ง ๓ นั้น คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะมีชื่อเสียงปรากฏ ที่สุดในพระพุทธศาสนา เหล่านักศึกษาผู้แสวงหาความเป็นพหูสูตในพระ อภิธรรม ได้ช่วยกันจารึกไว้สืบ ๆ กันมา และมีนักสาธยายปาฐะทั้งหลาย ได้พากันท่องบ่นทรงจำไว้และสาธยายให้คล่องแคล่วอยู่เป็นนิตย์ ชาว พุทธได้รู้จักท่านพระอนุรุทธเถระเพราะอาศัยคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนั้น

คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะอันยิ่งยวดด้วยฎีกาหลายคัมภีร์ ย่อมงาม เต่นอยู่ในพระพุทธศาสนา ดุจดวงจันทร์ที่ห้อมล้อมด้วยหมู่ดาว ย่อมงาม เต่น อยู่บนท้องฟ้า ฉะนั้น

คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนั้น มีคัมภีร์ฎีกาและอนุฎีกาเป็นบริวาร ซึ่งพระโบราณจารย์รจนานำไว้ด้วยภาษาบาลีหลายคัมภีร์

ในคัมภีร์เหล่านั้น คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหฎีกา พระมหาเถระผู้ไม่ ปรากฏนามชาวลังกา รจนานำไว้ เรียกว่า “ไปราณิกฎีกา”, คัมภีร์อภิธัมมัตถ- วิภาวินิฎีกา พระสุมังคลสามิเถระศิษย์ของท่านพระสาริปุตตเถระผู้รจนาคัมภีร์สารัตถทีปนิฎีกา เป็นผู้รจนานำ, คัมภีร์สังเขปวัณณนาฎีกา พระธัมม- เกตุเถระผู้ถูกขนานนามตามหมู่บ้านฉัปปฎะว่า ทุติยฉัปปฎเถระ เป็นผู้รจนานำ

เพราะฉะนั้น เมื่อคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนี้แล อาจารย์ฝ่ายบาลีของ เราทั้งหลายได้ช่วยกันตรวจชำระหลายต่อหลายครั้ง และได้เทียบเคียงกับ คัมภีร์เก่าแก่ต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดีแล้ว ชมรมนิรุตติศึกษาแห่งวัดมหาธาตุ จึงได้จัดพิมพ์คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนี้ไว้ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ เพื่อ เป็นคู่มือในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก และเพื่อใช้เป็นหลักสูตรการ

ศึกษาบาลีใหญ่ชั้นนักศึกษานี้ด้วย

ขอขอบคุณและอนุโมทนา ในความตั้งใจสูงส่งดีงามของอาจารย์และ
ศิษยานุศิษย์ ที่ได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ช่วยให้การ
จัดทำหนังสือนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี สาธุ สาธุ สาธุ

พระมหาสมปอง ฐิติโต

พระมหาสมปอง ฐิติโต

ผอ.สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

พุทธศักราช ๒๕๖๘

มติกานุกุม

มติก

ปฏุงก

๑. ปจมปริจเจท จิตตสงคหวิภาค

ภูมิมภทจิตต	๒
อกุสลจิตต	๒
อเหตุกจิตต	๓
โสภนจิตต	๓
กามาวจรโสภนจิตต	๔
รูปาวจรจิตต	๕
อรูปาวจรจิตต	๖
โลกุตตรจิตต	๖
จิตตคณนสงคห	๗
วิตถารคณน	๗

๒. ทุตติยปริจเจท เจตสิกสงคหวิภาค

สมปโยคลกขณ	๙
อณณสมานเจตสิก	๙
อกุสลเจตสิก	๙
โสภนเจตสิก	๙
สมปโยคนย	๑๐
อณณสมานเจตสิกสมปโยคน	๑๐
อกุสลเจตสิกสมปโยคนย	๑๑
โสภนเจตสิกสมปโยคน	๑๒
สงคहनย	๑๓

อภิธรรมตฺถสงคฺห	ฉ	มาติกานุกรฺกม
โลกุตฺตรจิตฺตสงคฺहनย	๑๓
มหคฺคตจิตฺตสงคฺहनย	๑๔
กามาวจรโสภณจิตฺตสงคฺहनย	๑๔
อภุสฺสจิตฺตสงคฺहनย	๑๕
อเหตุกจิตฺตสงคฺहनย	๑๖

๓. ตติยปริจฺเจท ปกิณฺณกสงคฺหวิภาค

เวทนาสงคฺห	๑๘
เหตุสงคฺห	๑๙
กิจฺจสงคฺห	๑๙
ทวารสงคฺห	๒๑
อาลมฺพนสงคฺห	๒๒
วตฺถุสงคฺห	๒๔

๔. จตฺตถปริจฺเจท วิถิสงคฺหวิภาค

วิญฺญาณจกฺก	๒๖
วิถิจกฺก	๒๖
วิถิเภท	๒๗
ปญฺจทวารวิถิ	๒๗
มโนทวารวิถิ ปรีตฺตชวณวาร	๒๘
อปปฺนาชวณวาร	๒๙
ตทการมฺณนิยม	๒๙
ชวณนีย	๓๐
ปฺคฺคลเภท	๓๑
ภุมิวิภาค	๓๒

๕. ปณจมปริจเฉท วิถิมุตตสงคหวิภาค

ภูมิจตูกก	๓๔
ปฏิสนุธิจตูกก	๓๕
กมมจตูกก	๓๘
จติปฏิสนุธิกุกม	๔๑

๖. ฉฏฐปริจเฉท รูปสงคหวิภาค

รูปสมทุเทส	๔๔
รูปวิภาค	๔๕
รูปสมภูจานนย	๔๖
กลาปโยชนา	๔๘
รูปปวตติกุกม	๔๙
นิพพานเภท	๕๐

๗. สดตมปริจเฉท สมุจจยสงคหวิภาค

อกุสลสงคห	๕๒
มิสสกกสงคห	๕๓
โพธิปกุขียสงคห	๕๕
สพพสงคห	๕๗

๘. อฏฐมปริจเฉท ปจจยสงคหวิภาค

ปฏิจจสมุปปาถนย	๕๙
ปฏจานนย	๖๑
ปณตติเภท	๖๔

๙. นวมปริจเจท กมฺมฏฺจานสงคหวิภาค

สมถกมฺมฏฺจาน	๖๖
จริตเภท	๖๖
ภาวนาเภท	๖๖
นิमितฺตเภท	๖๖
สปปายเภท	๖๗
ภาวนาเภท	๖๘
โคจรเภท	๖๙
วิปสฺสนากมฺมฏฺจานวิสุตฺติเภท	๗๑
วิโมกฺขเภท	๗๓
ปุกฺคฺลเภท	๗๔
สมาปตฺติเภท	๗๕
อุยฺโยชน	๗๖
นิคฺคมน	๗๖
คาถานํ ปจฺมาปาทานุกุมณิกา	๗๗
ปทานุกุมณิกา	๘๐

อภิธรรมตฺถสงฺคโห

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

คณฺถารมฺภกถา

- [๑] สมฺมาสมฺพุทฺธมตฺถํ สสทฺธมฺมคณฺตุตฺถมํ
อภิวาทิย ภาสิสฺสํ อภิธมฺมตฺถสงฺคหํ.

จตุปรมตฺถธมฺม

- [๒] ตตฺถ วุตฺตาทภิธมฺมตฺถา จตุธา ปรมตฺถโต
จิตฺตํ เจตสิกํ รุปํ นิพฺพานมิตฺติ สพฺพธา.

๑. ปฐมปริจเฉท จิตตสงคหวิภาค

ภุมิเภทจิตต

[๓] ตตถ จิตตํ ตาว จตฺตพฺพิธํ โหติ กามาวจรํ รูปาวจรํ อรูปาวจรํ โลกุตฺตรญฺเจติ.

อกุสลจิตต

[๔] ตตถ กตมํ กามาวจรํ. โสมนสฺสสหคตํ ทิฏฺฐิจิตตสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ; โสมนสฺสสหคตํ ทิฏฺฐิจิตตวิปฺยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ; อุกฺเปกฺขาสหคตํ ทิฏฺฐิจิตตสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกํ; อุกฺเปกฺขาสหคตํ ทิฏฺฐิจิตตวิปฺยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริกเมกนฺติ อิมานิ อฏฺฐปิ โลกสหคต- จิตฺตานิ นาม.

[๕] โทมนสฺสสหคตํ ปฏฺฐิมสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกเมกํ, สสงฺขาริก- เมกนฺติ อิมานิ เทวปิ ปฏฺฐิมจิตฺตานิ นาม.

[๖] อุกฺเปกฺขาสหคตํ วิจิกิจฺจาสมฺปยุตฺตเมกํ, อุกฺเปกฺขาสหคตํ อุกฺตฺตจฺจสมฺปยุตฺตเมกนฺติ อิมานิ เทวปิ โมหมฺหจิตฺตานิ นาม.

[๗] อิจฺจเววํ สพฺพถาปิ ทฺวาทสากุสลจิตฺตานิ สมตฺตานิ.

[๘] อฏฺฐธา โลกมฺูลานิ โทสมฺูลานิ จ ทฺวิธา
 โหมมฺูลานิ จ เทวติ ทฺวาทสากุสลา สियํ.

อเหตุกจิตต

[๙] อุปกุชาสหคตํ จกฺขุวิญญาณํ, ตถา โสตวิญญาณํ, ฆานวิญญาณํ, ชิวหาวิญญาณํ, ทกฺขสหคตํ กายวิญญาณํ, อุปกุชาสหคตํ สมฺปฏฺฐิจฺจนจิตฺตํ, อุปกุชาสหคตํ สนฺตීรณจิตฺตตฺถเจติ อิมานิ สดฺตปิ อกฺุสลวิปากจิตฺตานิ นาม.

[๑๐] อุปกุชาสหคตํ กุสลวิปากํ จกฺขุวิญญาณํ, ตถา โสตวิญญาณํ, ฆานวิญญาณํ, ชิวหาวิญญาณํ, สุขสหคตํ กายวิญญาณํ, อุปกุชาสหคตํ สมฺปฏฺฐิจฺจนจิตฺตํ, โสมนสฺสสหคตํ สนฺตīรณจิตฺตํ, อุปกุชาสหคตํ สนฺตīรณจิตฺตตฺถเจติ อิมานิ อฏฺฐปิ กุสลวิปากา-เหตุกจิตฺตานิ นาม.

[๑๑] อุปกุชาสหคตํ ปญฺจทวาราวชฺชนจิตฺตํ, ตถา มโนทวาราวชฺชนจิตฺตํ, โสมนสฺสสหคตํ หลิตฺตฺตปาทจิตฺตตฺถเจติ อิมานิ ตีณปิ อเหตุกกริยจิตฺตานิ นาม.

[๑๒] อิจฺเจวํ สพฺพถาปิ อฏฺฐจารสาเหตุกจิตฺตานิ สมตฺตานิ.

[๑๓] สดฺตตากุสลปากานิ ปุณฺณปากานิ อฏฺฐธา
กริยจิตฺตานิ ตีณีติ อฏฺฐจารส อเหตุกา.

โสภนจิตต

[๑๔] ปาปาเหตุกมฺตฺตานิ โสภนानीติ วุจฺจเร
เอกฺกนสฺสฺฐิจิ จิตฺตานิ อเถกนวุตฺตีปิ วา.

อรูปาวจรจิตต

[๒๖] อากาसानุจายตนกุสลจิตต์ วิญญาณนุจายตนกุสลจิตต์ อากิณฺณจณฺญาตตนกุสลจิตต์ เนวสญฺญานาสญฺญาตตนกุสลจิตตญฺเจติ อิมานิ จตฺตาริปี อรูปาวจรกุสลจิตฺตานิ นาม.

[๒๗] อากาसानุจายตนวิปากจิตต์ วิญญาณนุจายตนวิปากจิตต์ อากิณฺณจณฺญาตตนวิปากจิตต์ เนวสญฺญานาสญฺญาตตนวิปากจิตตญฺเจติ อิมานิ จตฺตาริปี อรูปาวจรวิปากจิตฺตานิ นาม.

[๒๘] อากาसानุจายตนกิริยจิตต์ วิญญาณนุจายตนกิริยจิตต์ อากิณฺณจณฺญาตตนกิริยจิตต์ เนวสญฺญานาสญฺญาตตนกิริยจิตตญฺเจติ อิมานิ จตฺตาริปี อรูปาวจรกิริยจิตฺตานิ นาม.

[๒๙] อิจฺจเวว สพฺพธาปี ทฺวาทส อรูปาวจรกุสลวิปากกิริยจิตฺตานิ สมตฺตานิ.

[๓๐] อาลมฺพนปฺปเกเทน จตฺตารูปฺปมานส์
ปฺปญฺณปากกิริยาเกทา ปฺปน ทฺวาทสธา จิต्तํ.

โลกุตฺตรจิตต

[๓๑] โสตาปตฺติมคฺคจิตต์ สกทาคามิมคฺคจิตต์ อนาคามิมคฺคจิตต์ อรหตฺตมคฺคจิตตญฺเจติ อิมานิ จตฺตาริปี โลกุตฺตรกุสลจิตฺตานิ นาม.

[๓๒] โสตาปตฺติมลจิตต์ สกทาคามิมลจิตต์ อนาคามิมลจิตต์ อรหตฺตมลจิตตญฺเจติ อิมานิ จตฺตาริปี โลกุตฺตรวิปากจิตฺตานิ นาม.

[๓๓] อิจฺจเวว สพฺพธาปี อญฺจ โลกุตฺตรกุสลวิปากจิตฺตานิ สมตฺตานิ.

- [๓๔] จตุมคฺคบุปฺเภเทน จตุธา กุสลํ ตถา
ปากํ ตสฺส ผลตฺตาติ อฏฺฐจฺชานุตฺตรํ มตฺ.

จิตตคณนสังคห

- [๓๕] ทฺวาทสากุสลาเนวํ กุสลาเนกวีสติ
ฉตฺตีเสว วิปากานิ กุริยจิตฺตานิ วีสติ.
[๓๖] จตฺตปญฺญาสธา กามे รุเป ปนฺนรสีริเย
จิตฺตานิ ทฺวาทสารูปเป อฏฺฐจฺชานุตฺตเร ตถา.
[๓๗] อิตฺถเมกฺขนนฺวติ- ปภทํ ปนฺ มานสํ
เอกวีสสฺตํ วาถ วิภชนฺติ วิจกฺขณา.

วิตถารคณน

[๓๘] กถเมกฺขนนฺวติวิธํ จิตฺตํ เอกวีสสฺตํ โหติ. วิตกฺกวิจฺจาร-
ปิตฺติสฺสขกคฺคตาสหิตํ ปจฺมชฺชมานโสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, วิจฺจารปิตฺติสฺสข-
กคฺคตาสหิตํ ทฺุตติยชฺชมานโสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, ปิตฺติสฺสขกคฺคตาสหิตํ
ตตฺติยชฺชมานโสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, สฺสขกคฺคตาสหิตํ จตฺตตฺถชฺชมาน-
โสตาปตฺติมคฺคจิตฺตํ, อุเปกฺกขกคฺคตาสหิตํ ปญฺจมชฺชมานโสตาปตฺติ-
มคฺคจิตฺตญฺเจติ อิมานิ ปญฺจปี โสตาปตฺติมคฺคจิตฺตานิ นาม.

[๓๙] ตถา สกทาคามีอนาคามีอรรหตฺตมคฺคจิตฺตานิ เจติ สมวีสติ
มคฺคจิตฺตานิ นาม.

[๔๐] ตถา ผลจิตฺตานิ เจติ สมจตฺตาลีส โลกุตฺตรจิตฺตานิ
ภวณฺตีติ.

[๔๑]	ฌานนฺคโยคเกเทน
วุจฺจตานุตฺตรํ จิตฺตํ	กเตวเกกนฺตฺตํ ปญฺจธา
จตฺตาลีสฺสวិธฺนฺติ จ.
[๔๒]	ยถา จ ฐปาवฺจรัม
ปจฺมาทิกฌานเกเท
เอกาทสฺวิธํ ตสฺมา
ฌานเมเกกมฺนฺเต ตฺ	คยฺหตานุตฺตรํ ตถา
อารุปฺปญฺจาปี ปญฺจเม.
ปจฺมาทิกมีริตํ
เตวีสฺตฺวิธํ ภเว.
[๔๓]	สตฺตตีสฺวิธํ ปุญฺญํ
ปากมิจฺจาหุ จิตฺตานิ	ทฺวิปญฺญาสฺวิธํ ตถา
เอกวีสฺสํ พุธา.

อิติ อภิธรรมตถสงคห จิตฺตสงคหวิภาโค นาม
 ปจฺโม ปริจฺเจโท.

๒. ทุตติยปริจฺเฉท เจตสิกสงฺคหวิภาค

สมปโยคลกฺขณ

[๑] เอกุบุปฺปาทนิโรธฺชา จ เอกกาลมฺพนวตฺถุกา
เจโตยฺยตฺตา ทฺวิปญฺญาส ธมฺมา เจตสิกฺกา มตา.

อญฺญสมานเจตสิก

[๒] กถํ ฝสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา เอกคฺคตา ซีวิตินฺทฺริยํ
มนสิกาโร เจติ สตฺติเม เจตสิกฺกา สพฺพจิตฺตสาธารณา นาม.

[๓] วิตกฺโก วิจาโร อธิเมกฺโข วีริยํ ปีติ ฉนฺโท เจติ ฉ อิเม
เจตสิกฺกา ปกิณฺณกา นาม.

[๔] เอวมิเมเต เตรสฺส เจตสิกฺกา อญฺญสมานาติ เวทิตพฺพา.

อกุสฺลเจตสิก

[๕] โม่โห อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ อุทฺธจฺจํ โลภฺโห ทิฏฺฐิจิ มาโน
โทโส อิสฺสา มจฺจฺริยํ กุกฺกจฺจํ ถีนํ มิทฺธํ วิจิกิจฺฉา เจติ จุทฺทสิเม
เจตสิกฺกา อกุสฺลา นาม.

โสภณเจตสิก

[๖] สทฺธา สติ หิริ โอตฺตปฺปํ อโลภฺโห อโทโส ตตรมฺชฺฌตฺตตา
กายปฺปสฺสทฺธิ จิตฺตปฺปสฺสทฺธิ กายลหฺตฺตา จิตฺตลหฺตฺตา กายมฺุทฺตา
จิตฺตมฺุทฺตา กายกมฺฺมญฺญตฺตา จิตฺตกมฺฺมญฺญตฺตา กายปาคุญฺญตฺตา

จิตตปาคุณญตา กายชุกตา จิตตชุกตา เจติ เอกุณวีสติเม เจตลิกา
โสภนสาธารณา นาม.

[๗] สมมาวาจา สมมากมมนโต สมมาอาชีโว เจติ ติสโส
วิริติโย นาม.

[๘] กรุณา มุกิตา อปฺปมญญาโย นามาติ สพฺพถาปิ
ปญฺญินฺหุริเยน สทฺธิ ปญฺจวีสติเม เจตลิกา โสภนาติ เวทิตพฺพา.

[๙] เอตตาวตา จ :-

เตรสญฺญสมานา จ	จุกุทสากุสลา ตถา
โสภนา ปญฺจวีสติ	ทวิปญฺญาส ปวฺจจเร.

สมปโยคนย

[๑๐] เตสํ จิตฺตาวียุตฺตานํ ยถาโยคมิโต ปรํ
จิตฺตูปฺปาเทสุ ปจฺเจกํ สมปโยโค ปวฺจจติ.

[๑๑] สตฺต สพฺพตฺถ ยฺชฺชนฺติ ยถาโยคํ ปกิณฺณกา
จุกุทสากุสเลเสวว โสภเนเสวว โสภนา.

อญฺญสมานเจตลิกสมปโยคนย

[๑๒] กถํ สพฺพจิตฺตสาธารณา ตาว สตฺติเม เจตลิกา
สพฺเพสุปิ เอกุณฺนวุติจิตฺตูปฺปาเทสุ ลพฺภนฺติ.

[๑๓] ปกิณฺณเกสุ ปน วิตกฺโก ตาว ทวิปญฺจวิญฺญาณวชฺชิต-
กามาวจรจิตฺเตสุ เจว เอกาทสสุ ปจฺมชฺฌานจิตฺเตสุ เจติ ปญฺจ-
ปญฺญาสจิตฺเตสุ อฺปฺปชฺชติ.

[๑๔] วิจาโร ปน เตสุ เจว เอกาทสสุ ทุตฺยชฺชฌานจิตฺเตสุ
จาติ ฉสฺสจฺจิตฺเตสุ.

[๑๕] อธิโมกฺโข ทฺวิปญฺจวิญฺญาณวิจิกิจฺจาสหคตวชฺชิตจิตฺเตสุ.

[๑๖] วีริยํ ปญฺจทวาราวชฺชนทฺวิปญฺจวิญฺญาณสมฺปฺภิจฺจนสนฺตีรณ-
วชฺชิตจิตฺเตสุ.

[๑๗] ปิตฺติ โทมนสฺสุเปกฺขาสหคตกายวิญฺญาณจตุตฺถชฺชฌาน-
วชฺชิตจิตฺเตสุ.

[๑๘] ฉนฺโท อเหตุกโมมฺหวชฺชิตจิตฺเตสุตฺติ.

[๑๙] เต ปน จิตฺตูปฺปาทา ยถากุมํ :-

ฉสฺสจฺจิตฺติ ปญฺจปญฺญาส เอกาทส จ โสฬส
สตุตฺติ วีสฺติ เจว ปกิณฺณกวิวชฺชิตา.

ปญฺจปญฺญาส ฉสฺสจฺจิตฺติ- จสตุตฺติ ติสตุตฺติ
เอกปญฺญาส เจกฺขน- สตุตฺติ สปกิณฺณกา.

อภิสลเจตสิกสมุปโยคนย

[๒๐] อภิสลเสสุ ปน โมโห อหิริกํ อโนตฺตูปฺปํ อุกฺกจฺจญฺจาติ
จตุตฺตาโรเม เจตสิกกา สพฺพากุสฺลสาธารณา นาม, สพฺพเพสุปฺปิ
ทฺวาทสากุสฺลเสสุ ลพฺภนฺติ.

[๒๑] โลโภ อภฺจฺจสุ โลภสหคตจิตฺเตเสว ลพฺภนฺติ.

[๒๒] ทิภฺจฺจิตฺติ จตฺตฺตฺติ ทิภฺจฺจิตฺตสมฺปยุตฺเตสุ.

[๒๓] มาโน จตฺตฺตฺติ ทิภฺจฺจิตฺตวิปฺปยุตฺเตสุ.

[๒๔] โทโส อีสสา มจจริยํ กุกุกุจจญจาติ ทวีสุ ปฏิม-
สมปยุตตจิตเตสุ.

[๒๕] ถินมิทถํ ปญจสุ สสงขาริกจิตเตสุ.

[๒๖] วิจิกิจญา วิจิกิจญาสหคตจิตเตเยวาติ.

[๒๗] สพพาปุณญเยสุ จตฺตารโ โลภมฺมฺเล ตโย คตา
โทสมฺมฺเลสุ จตฺตารโ สสงขารเ ทวยํ ตถา.
วิจิกิจญา วิจิกิจญา- จิตเต จาติ จตฺตาทส
ทฺวาทสากุสเลเสว สมปยุชฺชนฺติ ปญจธา.

โสภนเจตสิกสมปโยคนย

[๒๘] โสภเนสุ ปน โสภนสาธารณา ตาว เอกฺนวีสติเม
เจตสิกา สพฺเพสุปี เอกฺนสมฺมฺจิสฺสภนจิตเตสุ สํวิชฺชนฺติ.

[๒๙] วิรติโย ปน ติสฺโสปี โลกุตฺตรจิตเตสุ สพฺพถาปี นียตา
เอกโตว ลพฺภนฺติ, โลกิเยสุ ปน กามาจรกุสเลเสว กทาจิ
สนฺทิสฺสนฺติ วิสุํ วิสุํ.

[๓๐] อปฺปมณฺญาโย ปน ทฺวาทสสุ ปญฺจมชฺฌมานวชฺชิต-
มหคฺคตจิตเตสุ เจว กามาจรกุสเลสุ จ สเหตุกกามาจรกิริย
จิตเตสุ จาติ อฏฺฐวีสติจิตเตเสว กทาจิ นานา หุตฺวา ชายนฺติ,
อุเปกฺขาสหคเตสุ ปเนตฺถ กรุณามฺมฺทิตา น สนฺตีติ เกจิ วทฺนฺติ.

[๓๑] ปญฺญา ปน ทฺวาทสสุ ญาณสมปยุตตกามาจรจิตเตสุ
เจว สพฺเพสุปี ปญฺจตีสมหคฺคตโลกุตฺตรจิตเตสุ จาติ สตฺตจตฺตาลีส-
จิตเตสุ สมปโยคํ คจฺจตีติ.

[๓๒]	เอกุนวีสติ ฌมมา
ตโย โสฬสจิตฺเตสุ
ปญญา ปกาสิตา สตฺต-
สมฺปยุตฺตา จตฺตเววํ	ชายนฺเตกุนสญฺจิสฺสุ
อญฺจวีสติยํ ทวยํ.
จตฺตาลีสฺวิเชสุปี
โสภเนเสวว โสภนา.
[๓๓]	อิสฺสามจฺจนฺรกุฏฺจ-
นानา กทาจิ มาโน จ	วิรติกรุณาทโย
ถินมิทฺถํ ตถา สห.
[๓๔]	ยถาวุตฺตานุสาเรน
สงคฺหนฺจ ปวฺกขามิ	เสสา นียตโยคิโน
เตสํ ทานิ ยถารหํ.

สงคหนย

[๓๕]	ฉตฺตีสานุตฺตเร ฌมมา
อญฺจตีสาปี ลพฺภานฺติ
สตฺตวีสติปฺญญมฺหิ
ยถาสมฺภวโยเคน | ปญฺจตีส มหคฺคเต
กามาวจรโสภเน.
ทฺวาทสาเหตุเกติ จ
ปญฺจธา ตตฺถ สงคฺโห. |
|------|---|--|

โลกุตฺตรจิตฺตสงคหนย

[๓๖] กถํ โลกุตฺตเรสุ ตาว อญฺจสุ ปจฺมชฺฌมานิกจิตฺเตสุ
อญฺญสมานา เตรส เจตสิกา อปฺปมญฺญาวชฺชิตา เตวีสติ โสภน-
เจตสิกา เจติ ฉตฺตีส ฌมมา สงคหํ คจฺจนฺติ, ตถา ทุตฺติยชฺฌมานิก-
จิตฺเตสุ วิตกฺกวชฺชา, ตตฺติยชฺฌมานิกจิตฺเตสุ วิตกฺกวิจารวชฺชา,
จตฺตตฺถชฺฌมานิกจิตฺเตสุ วิตกฺกวิจารปีติวชฺชา, ปญฺจมชฺฌมานิกจิตฺเตสุปี
อุเปกฺขาสหคฺตา เต เอว สงคฺยหนฺตีติ สพฺพถาปี อญฺจสุ โลกุตฺตร-
จิตฺเตสุ ปญฺจกชฺฌมานวเสน ปญฺจธาว สงคฺโห โหตีติ.

[๓๗]	จตุตตีส ปญจตีส จ	จตุตตีส ยถากุกม
	เตตตีสทวยมิจเจว	ปญจชานุตตเร จิตา.

มหคคตจิตตสงคหนย

[๓๘] มหคคเตสุ ปน ตีสู ปจมชฌมานิกจิตเตสุ ตาว อญญ-
 สมานา เตรส เจตลิกา, วิรติตตยวชชิตา^๑ ทวาวิสติ โสภนเจตลิกา
 เจติ ปญจตีส ธมมา สงคห คจจนฺติ, กรุณามุกิตา ปเนตถ
 ปจเจกเมว โยเชตพพา, ตถา ทุตติยชฌมานิกจิตเตสุ วิตกกวชชา,
 ตติยชฌมานิกจิตเตสุ วิตกวิจารวชชา, จตุตถชฌมานิกจิตเตสุ วิตก-
 วิจารปิติวชชา, ปญจมชฌมานิกจิตเตสุ ปน ปนฺนรสสุ อปฺปมญญาโย
 น ลพฺภนฺตตี สพฺพถาปี สตตวิสติมหคคตจิตเตสุ ปญจกชฌมานวเสน
 ปญจชว สงคโห โหตีติ.

[๓๙]	ปญจตีส จตุตตีส	เตตตีส จ ยถากุกม
	พาดตีส เจว ตีเสตี	ปญจชว มหคคเต.

กามาวจรโสภนจิตตสงคหนย

[๔๐] กามาวจรโสภเนสุ ปน กุสเลสุ ตาว ปจมทวยเย อญญ-
 สมานา เตรส เจตลิกา, ปญจวิสติ โสภนเจตลิกา เจติ อญจตีส
 ธมมา สงคห คจจนฺติ, อปฺปมญญาวิรติโย ปเนตถ ปญจปี
 ปจเจกเมว โยเชตพพา, ตถา ทุตติยทวยเย ฌานวชชิตา, ตติยทวยเย
 ฌานสมฺปยุตฺตา ปิติวชชิตา, จตุตถทวยเย ฌานปิติวชชิตา, เต เอว
 สงคยหนฺติ กิริยจิตเตสุปี วิรติวชชิตา, ตถาว จตุสุปี ทูเกสุ จตุชว
 สงคยหนฺติ. ตถา วิปาเกสุ จ อปฺปมญญาวิรติวชชิตา เต เอว

สงคยหนตติ สพพถาปี จตุวีสติกามาวจรโสภนจิตฺเตสุ ทุกวเสน
ทวาทสธาว สงคโห โหตติ.

[๔๑] อฏฺฐตีส สตฺตตีส ทวยํ ฉตฺตีสกํ สุภ
ปญฺจตีส จตฺตตีส ทวยํ เตตฺตีสกํ กุริเย.

เตตฺตีส ปาเก พาทตีส ทวเยกตีสกํ ภเว
สเหตุกามาวจร- ปุณฺณปากกุริยามเน.

[๔๒] น วิชฺชนฺเตตฺถ วิรตี กุริเยสุ^๑ จ มหคฺคเต
อนฺุตฺตเร อปฺปมณฺญา กามปาเก ทวยํ ตถา.

อนฺุตฺตเร ฌานธฺมมา อปฺปมณฺญา จ มชฺฌิเม
วิรตี ฌาณปีติ จ ปริตฺเตสุ วิเสสกา.

อกุสลจิตตสงคหนนย

[๔๓] อกุสเลสุ ปน โลกมฺมุเลสุ ตาว ปจฺเม อสงฺขาริก
อณฺุณสมานา เตรส เจตสิกกา, อกุสลสาธารณา จตฺตาโร เจติ
สตรส โลกทิกฺกุจฺหิ สทฺธิ เอกฺกนฺวิสติ ธมฺมา สงคหํ คจฺฉนฺติ.

[๔๔] ตเถว ทฺติเย อสงฺขาริก โลกมานเนน.

[๔๕] ตติเย ตเถว ปีติวชฺชิตา โลกทิกฺกุจฺหิ สทฺ อฏฺฐจารส.

[๔๖] จตฺตเถ ตเถว โลกมานเนน.

[๔๗] ปญฺจเม ปน ปฏฺิฆสมฺปยุตฺเต อสงฺขาริก โทโส อีสฺสา
มจฺฉริยํ กุกฺกจฺฉนฺจาทิ จตฺุหิ สทฺธิ ปีติวชฺชิตา, เต เอว วิสติ
ธมฺมา สงคยหนฺติ, อีสฺสามจฺฉริยกุกฺกจฺฉนฺนิ ปเนตฺถ ปจฺเจกเมว
โยเชตพฺพานิ.

สพพถาปี อฏฺฐารสสุ อเหตุเกสุ คณนวเสน จตุธาว สงคโห
โหตีติ.

[๕๘] ทฺวาทเสกาทส ทส สตฺต จาติ จตฺพุพิโธ
อฏฺฐารสาเหตุเกสุ จิตฺตฺบุปาเทสุ สงคโห.

[๕๙] อเหตุเกสุ สพฺพตฺถ สตฺต เสสา ยถารหํ
อิติ วิตฺถารโต วุตฺโต เตตฺตีสวิธสงคโห.

[๖๐] อิตฺถํ จิตฺตาวียุตฺตานํ สมฺปโยคญจ สงคหํ
ถตฺวา เกทํ ยถาโยคํ จิตฺเตน สมฺมุทฺทิสเส.

อิติ อภิชมฺมตฺถสงคเห เจตสิกสงคหวิภาโค นาม
ทฺติโย ปริจฺเฉโท.

[๙] สุขเมกตถ ทุกุขญจ โทมนสฺสํ ทวเย จิตํ
 ทฺวาสภูจิสฺสุ โสมนสฺสํ ปญฺจปญฺญาสเกตฺรา.

เหตุสงคห

[๑๐] เหตุสงคหเห เหตุ นาม โลภ โทโส โมโห อโลภ อโทโส
 อโมโห เจติ ฉพพิธา ภวนฺติ.

[๑๑] ตตถ ปญฺจทฺวาราวชฺชนทฺวิปญฺจวิญญาณสมปฺปฺปิจฺจน-
 สนฺตีรณไวญฺจพฺพนหสนวเสน อเหตุกจิตฺตานิ นาม.

[๑๒] เสสานิ สพฺพานิปี เอกสฺตตฺติ จิตฺตานิ สเหตุกาเนว.

[๑๓] ตตถาปี เทว โมมุหจิตฺตานิ เอกเหตุกานิ.

[๑๔] เสสานิ ทส อกฺุสฺลจิตฺตานิ เจว ญาณวิปฺปยุตฺตานิ
 ทฺวาทส กามาวจรโสภณานิ เจติ ทฺวาวิสฺติ ทฺวิเหตุกจิตฺตานิ.

[๑๕] ทฺวาทส ญาณสมปฺยุตฺตกามาวจรโสภณานิ เจว ปญฺจตีส
 มหคฺคตโลกุตฺตรจิตฺตานิ เจติ สฺตตฺตจตฺตาลีส ติเหตุกจิตฺตานิตี.

[๑๖] โลภ โทโส จ โมโห จ เหตุ อกฺุสฺลา ตโย
 อโลภาโทสาโมหา จ กฺุสฺลาพฺยากตา ตถา.

[๑๗] อเหตุกาญฺจารเสก- เหตุกา เทว ทฺวาวิสฺติ
 ทฺวิเหตุกา มตา สฺตต- จตฺตาลีส ติเหตุกา.

กิจสงคห

[๑๘] กิจสงคหเห กิจจานิ นาม ปฺปฺปิตฺตนิภวํคาวชฺชนทสฺสน-
 สวณชายนสายนมุสนสมปฺปิจฺจนสนฺตีรณไวญฺจพฺพนชวณตทการมฺมณ-
 จุติวเสน จุทฺทสฺวิธานิ ภวนฺติ.

[๑๙] ปฏิสนุธิภวุงคาวชชนปญจวิญญาณญจานาทิวเสณ ปน เตลั ทสธา จานเกโท เวทิตพุโพ.

[๒๐] ตตถ เทว อุเปกขาสหคตสนุตีรณานิ เจว อฏฺจ มหาวิปากานิ จ นว รูปารูปวิปากานิ เจติ เอกุณวีสติ จิตฺตานิ ปฏิสนุธิภวุงคจฺจติกิจฺจจานิ นาม.

[๒๑] อวชชนกิจฺจจานิ ปน เทว.

[๒๒] ตถา ทสฺสนสวณฆายนสาयนมุสนสมฺปฏฺิจจนกิจฺจจานิ จ.

[๒๓] ตีณิ สนุตีรณกิจฺจจานิ.

[๒๔] มโนทวาราวชชนเมว ปญจทวารเว โวฏฺจพฺพนกิจฺจํ สาเชติ.

[๒๕] อวชชนทวยวชชิตานิ กุสลากุสลผลกิริยจิตฺตานิ ปญจ-
ปญญาส ชวนกิจฺจจานิ.

[๒๖] อฏฺจ^๑ มหาวิปากานิ เจว สนุตีรณตฺตยญฺเจติ เอกาทส
ตทการมฺมณกิจฺจจานิ.

[๒๗] เตสุ ปน เทว อุเปกขาสหคตสนุตีรณจิตฺตานิ ปฏิสนุธิ-
ภวุงคจฺจติตทการมฺมณสนุตีรณวเสณ ปญจกิจฺจจานิ นาม.

[๒๘] มหาวิปากานิ อฏฺจ ปฏิสนุธิภวุงคจฺจติตทการมฺมณวเสณ
จตุกิจฺจจานิ นาม.

[๒๙] มหคฺคตวิปากานิ นว ปฏิสนุธิภวุงคจฺจติวเสณ ติกิจฺจจานิ นาม.

[๓๐] โสมนสฺสสหคตสนุตีรณํ สนุตีรณตทการมฺมณวเสณ ทุกิจฺจํ.

[๓๑] ตถา โวฏฺจพฺพนํ โวฏฺจพฺพनावชชนวเสณ.

[๓๒] เสสานิ ปน สพฺพานิปี ชวนมโนธาตฺตติกทฺวิปญฺจ-
วิญญาณานิ ยถาสมฺภวเมกกิจฺจจานีติ.

[๓๓] ปฐิสนุธาทโย นาม- กิจจเภเทน จุททส
ทสธา จานเภเทน จิตตูปปาทา ปกาสิตา.

[๓๔] อฏฺฐสฏฺฐิจิ ตถา เทว จ นวาฏฺฐ เทว ยถากุภมํ
เอกทฺวิติจตฺตฺตฺตฺต- กิจจจานานิ นิทฺทิสเส.

ทวารสงคห

[๓๕] ทวารสงคเห ทวารานิ นาม จกฺขุทวารํ โสตทวารํ
ฆานทวารํ ชิวหาทวารํ กายทวารํ มโนทวารญฺเจติ ฉพฺพิธานิ
ภวนฺตฺติ.

[๓๖] ตตฺถ จกฺขุเมว จกฺขุทวารํ.

[๓๗] ตถา โสตาทโย โสตทวาราทินิ.

[๓๘] มโนทวารํ ปน ภวํคนฺตฺติ ปวฺจจติ.

[๓๙] ตตฺถ ปญฺจทวาราวชฺชนจกฺขุวิญญาณสมฺปฏฺฐิจฺจนสนฺตฺติรณ-
โวฏฺฐพฺพนกามาวจรชวตทวารมฺมณฺวเสน ฉจตฺตาลีส จิตฺตานิ
จกฺขุทวารเ ยถารหํ อฺปปชฺชนฺตฺติ, ตถา ปญฺจทวาราวชฺชนโสต-
วิญญาณาทิวเสน โสตทวาราทิสฺสฺปิ ฉจตฺตาลีเสว ภวนฺตฺติ สพฺพธาปิ
ปญฺจทวารเ จตฺตฺตฺตฺตฺต จิตฺตานิ กามาวจราเนว.

[๔๐] มโนทวารเ ปน มโนทวาราวชฺชนปญฺจปญฺจาสชว-
ตทวารมฺมณฺวเสน สตฺตสฏฺฐิจิ จิตฺตานิ ภวนฺตฺติ.

[๔๑] เอภฺนวิสติ ปฐิสนุธิภวํคจฺจิวเสน ทวารวิมฺตฺตฺตฺต.

[๔๒] เตสฺส ปน ปญฺจวิญญาณานิ เจว มหคคตโลเกตฺตฺตฺตชว-
นานิ เจติ ฉตฺตฺตฺต สยถารหเมกทวาริกจิตฺตฺตฺต นาม.

[๔๓] มโนธาตุดุติกํ ปน ปญฺจทวาริกํ.

[๔๔] สุขสนฺตีรณโฆฏฺฐพฺพนกาмаวจรชวณานิ ฉทวาริกจิตฺตานิ.

[๔๕] อุเปกฺขาสหคตสนฺตีรณมหาวิปากานิ ฉทวาริกานิ เจว
ทวารวิมุตฺตานิ จ.

[๔๖] มหคฺคตวิปากานิ ทวารวิมุตฺตนาเนาติ.

[๔๗] เอกทวาริกจิตฺตานิ ปญฺจฉทวาริกานิ จ
ฉทวาริกวิมุตฺตานิ วิมุตฺตานิ จ สพฺพธา.

ฉตฺตีสติ ตถา ตีณิ เอกตีส ยถากุภํ
ทสธา นวธา เจติ ปญฺจธา ปรีทีปเย.

อาลมฺพนสงฺคห

[๔๘] อาลมฺพนสงฺคเห อารมฺมณานิ^๑ นาม รูปารมฺมณํ
สทฺทการมฺมณํ คนฺธารมฺมณํ รสสารมฺมณํ โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ
ธมฺมารมฺมณญฺเจติ ฉพฺพิธานิ ภวนฺติ.

[๔๙] ตตฺถ รูปเมว รูปารมฺมณํ, ตถา สทฺทาทโย สทฺทา-
รมฺมณาทีนํ.

[๕๐] ธมฺมารมฺมณํ ปน ปสาทสฺซุขมฺรูปจิตฺตเจตสิกนิพฺพาน-
ปญฺญตฺติวเสน ฉธา สงฺคยฺหติ.

[๕๑] ตตฺถ จกฺขุทวาริกจิตฺตานิ สพฺเพสฺมปิ รูปเมว อารมฺมณํ,
ตถจฺจ ปจฺจุปฺปนํ.^๒ ตถา โสิตทวาริกจิตฺตาทินมฺปิ สทฺทาทินํ,
ตานิ จ ปจฺจุปฺปนฺนานิเยว.

[๕๒] มโนทวาริกจิตตานํ ปน ฉพพิธมปิ ปจฺจุปฺปนฺนมติตํ
อนาคตํ กาลวิมุตฺตญจ ยถารหมารมฺมณํ โหติ.

[๕๓] ทวารวิมุตฺตานญจ ปฏฺฐิสฺสูธิภวฺจฺจุตฺติสงฺขาทานํ ฉพพิธมปิ
ยถาสมฺภวํ เยภฺยุเยน ภวฺนฺตเร ฉทวารคฺคหิตํ ปจฺจุปฺปนฺนมติตํ.
ปญฺจตฺตฺติญฺจํ วา กมฺมกมฺมนิมิตฺตคฺคตินิมิตฺตสมฺมตํ อารมฺมณํ โหติ.

[๕๔] เตสุ จกฺขุวิญญานาทินิ ยถากุมํ รุปาทีเอเกกา-
รฺมฺมณาเนว.

[๕๕] มโนธาทตฺตฺติกํ รุปาทีปญฺจารมฺมณํ.

[๕๖] เสสานิ กามาวจรวิปากานิ หสนจิตฺตญฺเจติ สพฺพธาปี
กามาวจรรมฺมณาเนว.

[๕๗] อกฺุสลานิ เจว ญาณวิปฺยุตฺตกามาวจรชวฺวานิ เจติ
โลกุตฺตรวชฺชิตฺตสพฺพารมฺมณานิ.

[๕๘] ญาณสมฺปยุตฺตกามาวจรกฺุสลานิ เจว ปญฺจมชฺฌานสงฺขาทํ
อภิญฺเภากฺุสลญฺเจติ อรหตฺตมคฺคผลวชฺชิตฺตสพฺพารมฺมณานิ.

[๕๙] ญาณสมฺปยุตฺตกามาวจรกิริยานิ เจว กิริยาภิญฺเภา-
โวฏฺฐพฺพนญฺเจติ สพฺพธาปี สพฺพารมฺมณานิ.

[๖๐] อารุปฺเปสุ ทฺุติยจตฺตฺถานิ มหคฺคตารมฺมณานิ.

[๖๑] เสสานิ ปน มหคฺคตจิตฺตานิ สพฺพธาปี ปญฺจตฺต-
ารมฺมณานิ.

[๖๒] โลกุตฺตรจิตฺตานิ นิพฺพานารมฺมณานีติ.

- [๖๓] ปญจวีส ปริตตมฺหิ ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต
 เอกวีสติ โวหาเร อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร.
 วีसानุตฺตรมุตฺตมฺหิ อคฺคมคฺคผลฺลขุณฺนิเต
 ปญจ สพฺพตฺถ ฉจฺเจติ สตฺตธา ตตฺถ สงฺคโห.

วตฺถุสงฺคห

[๖๔] วตฺถุสงฺคเห วตฺถุณี นาม จกฺขุโสตฺมานชีวฺหากาย-
 หนยวตฺถุ เจติ ฉพฺพิธานิ ภาวนติ.

[๖๕] ตานิ กามโลเก สพฺพานิปี ลพฺภนติ.

[๖๖] รูปโลเก ปน ฆานาภิตฺตยํ นตฺถิ.

[๖๗] อรูปโลเก ปน สพฺพานิปี น สํวิชฺชนติ.

[๖๘] ตตฺถ ปญฺจวิญฺญาณธาตฺโย ยถากุภมํ เอกนฺเตน ปญฺจ
 ปสาทวตฺถุณี นิสฺสาเยว ปวตฺตนติ.

[๖๙] ปญฺจทวาราวชฺชนสมฺปฺปฺยจฺจนสงฺฆาตา ปน มโนธาตฺ จ หนฺยํ
 นิสฺสีตาเยว ปวตฺตนติ.

[๗๐] อวเสสา^๑ ปน มโนวิญฺญาณธาตฺสงฺฆาตา จ สนฺตීรณ-
 มหาวิปากปฺปฺยทฺวยปจฺมมคฺคหสนฺรฺูปาวจรวเสน หนฺยํ นิสฺสาเยว
 ปวตฺตนติ.

[๗๑] อวเสสา กุสลากุสลกิริยานุตฺตรวเสน ปน นิสฺสาย วา
 อนิสฺสาย วา.

[๗๒] อารุปฺปิวิปากวเสน หนฺยํ อนิสฺสายวาติ.

[๗๓] ฉวตถุํ นิสฺลิตา กามะ สตฺต รุเป จตฺตฺตพิธา
 ติวตถุํ นิสฺลิตารุเป ฐาเตวกา นิสฺลิตา มตา.

[๗๔] เตจตฺตาลีส นิสฺสาย เทวจตฺตาลีส ชายเร
 นิสฺสาย จ อนิสฺสาย ปาการุปา อนิสฺลิตา.

อิติ อภิชมฺมตฺตสงคเห ปกิณณกสงคหวิภาโค นาม
 ตติโย ปริจฺเจโท.

วิธีเภท

[๗] อติมหนุตํ มหนุตํ ปริตตํ อติปริตตตญเจติ ปญจทวารเร, มโนทวารเร ปน วิญญตมวิญญตตญเจติ ฉฐา วิสยปุปวตติ เวทิตพพวา.

ปญจทวารวิธี

[๘] กถํ อุปุปาทจิติภงควเสน ชนตตยํ เอกจิตตทกขณํ นาม.

[๙] ตานิ ปน สตตตรส จิตตทกขณานิ รูปธมมานมาญ.

[๑๐] เอกจิตตทกขณาตีตานิ วา พหุจิตตทกขณาตีตานิ วา จิตติปปตตนาเนว ปญจารมมณานิ ปญจทวารเร อาปาถมาคจจณนุติ. ตสฺมา ยทิ เอกจิตตทกขณาตีตํ รูปารมมณํ จกขุสฺส อาปาถ- มาคจจณนุติ, ตโต ทวิกขตตุํ ภวงฺเค จลิตเต ภวงฺคโสตํ โวจจฺฉินฺทิตฺวา ตเมว รูปารมมณํ อวชฺชนตํ ปญจทวาราวชฺชนจิตตํ อุปุปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนุติ, ตโต ตสฺसानนฺตรํ ตเมว รูปํ ปสฺสนนฺตํ จกขุวิญญานํ, สมฺปญฺจจจณนฺตํ สมฺปญฺจจจณนฺตํ, สนฺตึรยมานํ สนฺตึรณจิตตํ, ววตฺถเปนตํ โวญฺจพพนจิตตตญเจติ ยถากกมํ อุปุปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนุติ, ตโต ปริ เอกฺกนตีสกา มารจรชวเนสฺส ยํ กิณฺจิจิ ลทฺธปจจยํ เยภุญเยน สตตทกขตตุํ ชวติ, ชวณานุพนุธานิ จ เทว ตทการมมณปากานิ ยถารหํ ปวตฺตนุติ, ตโต ปริ ภวงฺคปาโต.

[๑๑] เอตตวตวา จุททส วิธีจิตตูปุปาทา, เทว ภวงฺคจลนานิ, ปุพฺพเววตีตกเมกจิตตทกขณนุติ กตฺวา สตตตรส จิตตทกขณานิ ปรีปุเรนุติ, ตโต ปริ นิรุชฺฌนุติ, อารมมณเมตํ **อติมหนุตํ** นาม โคจริ.

[๑๒] ยาว ตทการมมณูปุปาทา ปน ออุปฺโพหนุตตีตกมาปาถ- มาคตํ อารมมณํ **มหนุตํ** นาม, ตตฺถ ชวณาวสาเน ภวงฺคปาโตว

โหติ, นตฺถิ ตทารมฺมณฺุปปาโท.

[๑๓] ยาว ชวนฺุปปาทาปิ อปปฺโหนฺตาทิตฺตมาปาถมาคตฺ
 อารมฺมณฺ์ **ปริตฺตํ** นาม, ตตฺถ ชวนฺุปปิ อณฺุปปชฺชิตฺวา ทวตฺติกฺขตฺตํ
 โวฏฺฐพฺพนเมว ปวตฺตติ, ตโต ปรี ภาวฺคปาโตว โหติ.

[๑๔] ยาว โวฏฺฐพฺพนฺุปปาทา จ ปน อปปฺโหนฺตาทิตฺตมาปาถ-
 มาคตฺ นิโรธาสนฺนมารมฺมณฺ์ **อติปริตฺตํ** นาม, ตตฺถ ภาวฺคจลนเมว
 โหติ, นตฺถิ วิถิจิตฺตฺุปปาโท.

[๑๕] อิจฺเจวํ จกฺขุทฺวาวเร. ตถา โสตทฺวาราทิสฺสุ เจติ สพฺพถาปิ
 ปญฺจทฺวารเร ตทารมฺมณฺชวณฺโวฏฺฐพฺพนโมฆวารสงฺขาตานํ จตฺนุนํ วา
 รานํ ยถากุภมํ อารมฺมณฺภูตา วิสยฺปวตฺติ จตฺฐา เวทิตฺพฺพา.

[๑๖] วิถิจิตฺตานิ สตฺเตว จิตฺตฺุปปาทา จตฺทุกฺส
 จตฺปญฺณาส วิตฺถารา ปญฺจทฺวารเร ยถารหํ.

อยมตฺถ ปญฺจทฺวารเร วิถิจิตฺตฺุปปวตฺตินโย.

มโนทฺวารวิถิ ปริตฺตชวณวาร

[๑๗] มโนทฺวารเร ปน ยถิ วิภูตมารมฺมณฺ์ อปาถมาคจฺจติ,
 ตโต ปรี ภาวฺคจลนมโนทฺวาราวชฺชนชวณวารสาเน ตทารมฺมณฺปากานิ
 ปวตฺตนฺติ, ตโต ปรี ภาวฺคปาโต.

[๑๘] อวิภูเต ปนารมฺมณฺ์ ชวณวารสาเน ภาวฺคปาโตว โหติ.
 นตฺถิ ตทารมฺมณฺุปปาโทติ.

[๑๙] วิถิจิตฺตานิ ตีเณว จิตฺตฺุปปาทา ทเสริตา
 วิตฺถาเรน ปเนตฺถก- จตฺตาลีส วิภาวเย.

อยมตฺถ ปริตฺตชวณวารโ.

[๓๔] อาทิกมฺมิกสฺส ปน ปจฺมกปฺปนายํ มหคฺคตชวณานิ อภิญญาชวณานิ จ สพฺพททาปี เอกวารเมว ชวฺนฺติ, ตโต ปรี ภวฺงคปาโต.

[๓๕] จตฺตารโ ปน มคฺคฺปฺปาทา เอกจิตฺตกฺขณิกา, ตโต ปรี เทว ตีณิ ผลจิตฺตานิ ยถารหํ อปฺปชฺชชฺนฺติ, ตโต ปรี ภวฺงคปาโต.

[๓๖] นิโรธสมาปตฺติกาเล จ ทฺวิกฺขตฺตํ จตฺตถารูปชวณํ ชวฺติ, ตโต ปรี นิโรธํ ผุสฺติ.

[๓๗] วุฏฺฏจฺานกาเล ปน อนาคามิผลํ วา อรหตฺตผลํ วา ยถารหเมกวารํ อปฺปชฺชชิตฺวา นิรฺุทฺธํ ภวฺงคปาโตว โหติ.

[๓๘] สพฺพตฺถาปี สมาปตฺติวีถิยํ ภวฺงคโสโต วิย วิถินิยโม นตฺถีติ กตฺวา พหุณีปี ลพฺภนฺตีติ.

[๓๙] สตฺตกฺขตฺตํ ปรีตฺตานิ มคฺคคาภิญญา สกึ มตา
อวเสสํนิ ลพฺภนฺติ ชวณานิ พหุณีปี.

อฺยเมตถ ชวณนิยโม.

ปุคฺคฺลเกท

[๔๐] ทฺเหตุกานมเหตุกานญจ ปเนตฺถ กิริยชวณานิ เจว อปฺปนาชวณานิ จ น ลพฺภนฺติ.

[๔๑] ตถา ญาณสมฺปยุตฺตวิปากานิ จ สุกฺคิยํ.

[๔๒] ทฺคฺคตฺถิยํ ปน ญาณวิปฺปยุตฺตานิ จ มหาวิปากานิ น ลพฺภนฺติ.

[๔๓] ตฺเหตุเกสฺส ปน ชีณาสวานํ กุสลาकुสลชวณานิ น ลพฺภนฺติ.

[๕๕] อิจฺเจวํ ฉทวาริกจิตฺตปฺปวตฺติ ยถาสมฺภวํ ภวฺงคฺนฺตริตา
ยวตฺตายุกมฺพุโฆจฺฉินฺนา ปวตฺตติ.

อิติ อภิชมฺมตฺถสงคฺเห วิธีสงคหวิภาโค นาม
จตุตฺถเ อปริจฺเฉทเ.

๕. ปณฺจมปริจฺเจท วิธีมุตฺตสงฺคหวิภาค

[๑] วิธีจิตฺตวเสเนวํ ปวตฺตติยมุทฺธิริโต
 ปวตฺตติสงฺคโห นาม สนฺธิยํ ทานิ วุจฺจติ.

[๒] จตฺสโส ภูมฺิโย จตฺตพฺพิธา ปฏฺิสนฺธิ จตฺตาริ กมฺฺมานิ จตฺตธา
มรณฺฺปฺตฺติ เจติ วิธีมุตฺตสงฺคเห จตฺตาริ จตฺตูกานิ เวทิตพฺพานิ.

ภูมิจตฺตูก

[๓] ตตฺถ อปายภูมฺิ กามสฺคฺติภูมฺิ รูปาวจรภูมฺิ อรูปาวจรภูมฺิ
เจติ จตฺสโส ภูมฺิโย นาม.

[๔] ตาสฺ นิรโย ตฺริจฺฉานโยนิ เปตฺติวิสโย อสุรกาโย เจติ
อปายภูมฺิ จตฺตพฺพิธา โหติ.

[๕] มนุสฺสา จาตุมหาราชิกา ตาวตฺีสา ยามา ตฺลิตา
นิมฺฺมานรติ ปฺรนิมฺฺมิตวสวตฺตี เจติ กามสฺคฺติภูมฺิ สตฺตฺวิธา โหติ.

[๖] สา ปนายเมกาทสฺวิธาปี กามาวจรภูมฺิจฺเจว สงฺข์ คจฺจติ.

[๗] พุรฺหมปาริสชฺชา พุรฺหมปฺโรหิตา มหาพุรฺหฺมา เจติ
ปจฺมชฺฉมานภูมฺิ.

[๘] ปฺริตฺตภา อปฺปมาณภา อภสฺสรฺา เจติ ทฺุติยชฺฉมานภูมฺิ.

[๙] ปฺริตฺตสฺภา อปฺปมาณสฺภา สฺภากิณฺหา เจติ ตฺติยชฺฉมานภูมฺิ.

[๑๐] เวหฺปฺผลา อสณฺณสฺตฺตา สฺทฺธาวาสา เจติ จตฺตฺตชฺฉมาน-
ภูมฺิตี รูปาวจรภูมฺิ โสฬสฺวิธา โหติ.

[๑๑] อวิหา อตปปา สุทสุสา สุทสุสี อกนิฏฐา เจติ
 สุทฐาวาสภุมิ ปญจวิธา โหติ.

[๑๒] อากาसानญายตนภุมิ วิญญาณญายตนภุมิ อากิณญญ-
 ฌายตนภุมิ เนวสญญานาสญญายตนภุมิ เจติ อรูปภุมิ จตุพพิธา
 โหติ.

[๑๓] ปุถุชชนา น ลพภนฺติ สุทฐาวาสเสสุ สพฺพธา
 โสตาปนฺนา จ สกทา- คามิโน จาปิ ปุคฺคลา.

[๑๔] อริยา โนปลพภนฺติ อสญญาปายภุมิสฺสุ
 เสสญฺจาเนสุ ลพภนฺติ อริยานริยาปิ จ.

อิทเมตถ ภุมิจตุกกํ.

ปฏิสนุธิจตุกก

[๑๕] อปายปฏิสนุธิ กามสุคฺติปฏิสนุธิ รูปาวจรปฏิสนุธิ
 อรูปาวจรปฏิสนุธิ เจติ จตุพพิธา ปฏิสนุธิ นาม.

[๑๖] ตตถ อกฺุสลวิปาโกเปกฺุขาสหคตสนฺธิรณฺํ อปายภุมิยํ
 โอฺกนฺติกฺุขเณ ปฏิสนุธิ หุตฺวา ตโต ปรี ภวํคํ ปรีโยसानเ
 จวณฺํ หุตฺวา โวจฺุฉิซฺุชฺุติ, อยเมกาปายปฏิสนุธิ นาม.

[๑๗] กุสลวิปาโกเปกฺุขาสหคตสนฺธิรณฺํ ปน กามสุคฺติยํ
 มนุสฺसानญเจว ชจฺุจฺุณฺธาทีนํ ภุมฺมสฺสิตานญจ วินิปาติกาสุรานํ
 ปฏิสนุธิภวํคจฺุติวเสน ปวตฺตติ.

[๑๘] มหาวิปากานิ ปน อญฺุจ สพฺพตฺถาปิ กามสุคฺติยํ
 ปฏิสนุธิภวํคจฺุติวเสน ปวตฺตนฺติ.

- [๓๐] พุรหุมปุโรหิตานํ อุกุฏฏกปโป.
- [๓๑] มหาพุรหุมานํ เอโก กปโป.
- [๓๒] ปริตตาทานํ เทว กปุปานิ.
- [๓๓] อปุปมาณาทานํ จตตาริ กปุปานิ.
- [๓๔] อาภสสรานํ อฏจ กปุปานิ.
- [๓๕] ปริตตสุทานํ โสฬส กปุปานิ.
- [๓๖] อปุปมาณสุทานํ ทุตตีส กปุปานิ.
- [๓๗] สุกกิกนุทานํ จตตสฏจิ กปุปานิ.
- [๓๘] เวหปุปลานํ อสณนตตตานนจ ปนจ กปุปสตานิ.
- [๓๙] อวิทานํ กปุปสทสทานิ.
- [๔๐] อตปุปานํ เทว กปุปสทสทานิ.
- [๔๑] สุกทสทานํ จตตาริ กปุปสทสทานิ.
- [๔๒] สุกทสสินํ อฏจ กปุปสทสทานิ.
- [๔๓] อกนิกุจันํ โสฬส กปุปสทสทานิ.
- [๔๔] ปจมารูปุปาทิวิปากานิ ปจมารูปุปาทิกุมีสุ ยถากกมํ
 ปฏิสนธิภวคจตุวเสน ปวตตุนติ. อีมา จตตโส อรูปปฏิสนธิโย
 นาม.
- [๔๕] เตสุ อากาसानนจายตตูปคานํ เทวานํ วิสติกปุป-
 สทสทานิ आयุปุปมาณ.
- [๔๖] วิณณานนจายตตูปคานํ เทวานํ จตตาลีสกปุป-
 สทสทานิ.

[๔๗] อากิณฺจณฺณายตฺนุปกานํ เทวานํ สญฺจิกปฺปสฺสฺทานิ.

[๔๘] เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนุปกานํ เทวานํ จตุรราสีตฺติกปฺป-
สฺสฺทานิ.

[๔๙] ปฏฺฐิสฺนุติ ภวฺงฺคณฺจ ตถา จวณฺมานสํ
เอกเมว ตเถเวก- วิสยณฺเจกชาติยํ.

อิทฺเมตฺถ ปฏฺฐิสฺนุติจตุกํ.

กมฺมจตุกฺก

[๕๐] ชนกํ อุปตฺถมฺภกํ อุปปีฬกํ อุปฆาตกณฺเจติ กิจฺจวเสณ.

[๕๑] ครุกํ อาสนนํ อาจิณฺณํ กตตฺตาทกมฺมณฺเจติ ปากทาน-
ปริยาเยน.

[๕๒] ทิฏฺฐจฺจมฺมเวทนียํ อุปฺปชฺชเวทนียํ อปฺราปรเวทนียํ อโหติ
กมฺมณฺเจติ ปากกาลวเสณ จตฺตารี กมฺมานิ นาม.

[๕๓] ตถา อกฺุสลํ กามาวจรกฺุสลํ รูปาวจรกฺุสลํ อรูปาวจร-
กฺุสลณฺเจติ ปากญฺจานวเสณ.

[๕๔] ตตฺถ อกฺุสลํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ มโนกมฺมณฺเจติ กมฺม-
ทวารวเสณ ติวิธํ โหติ.

[๕๕] กถํ ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ กาเมสุมิจฺฉาจาโร เจติ
กายวิญฺญตฺติสฺงฺขาเต กายทฺวารे พาทฺหุสฺสวุตฺติโต กายกมฺมํ นาม.

[๕๖] มุสฺสาวาโท ปิสฺสูณฺวาจา ผรุสฺวาจา สมฺมฺพฺปฺลาโป เจติ
วจิวิญฺญตฺติสฺงฺขาเต วจิทฺวารे พาทฺหุสฺสวุตฺติโต วจีกมฺมํ นาม.

[๕๗] อภิชุฌา พุยาปาโท มิจฺฉาทิฏฺฐิจิ เจติ อญฺญตฺราราปี
วิญญตฺติยา มนสฺมีเยว พาหุลลวฺตุตฺติโต **มโนกมฺมํ** นาม.

[๕๘] เตสุ ปาณาติปาโต ผรุสฺวาจา พุยาปาโท จ โทสมฺมุเลน
ชายนฺติ.

[๕๙] กาเมสุมิจฺฉาจาโร อภิชุฌา มิจฺฉาทิฏฺฐิจิ จ โลกมฺมุเลน.

[๖๐] เสธานี จตฺตาริปี ทวีหิ มฺมุเลหิ สมฺภวานฺติ.

[๖๑] จิตฺตฺบุปฺปาทวเสน ปเนตฺ อุกฺกลํ สพฺพธาปี ทฺวาทสฺวิธํ โหติ.

[๖๒] กามาวจรกฺุสลมฺปิ กายทฺวาทเร ปวตฺตํ กายกมฺมํ
วจีทฺวาทเร ปวตฺตํ วจีกมฺมํ, มโนทฺวาทเร ปวตฺตํ มโนกมฺมมฺมุเจติ
กมฺมทฺวารวเสน ติวิธํ โหติ.

[๖๓] ตถา ทานสีลภาวนาวเสน.

[๖๔] จิตฺตฺบุปฺปาทวเสน ปเนตฺ อญฺญจิวิธํ โหติ.

[๖๕] ทานสีลภาวนาอปฺจายนเวยุยาวจฺจปตฺติทานปตฺตานูโมทน-
ธมฺมสฺสวณฺธมฺมเทสนาทิฏฺฐจฺจกมฺมวเสน ทสฺวิธํ โหติ.

[๖๖] ตํ ปเนตฺ วิสตีวิธมฺปิ กามาวจรกมฺมมิจฺเจว สงฺข์ คจฺจติ.

[๖๗] รุปาวจรกฺุสลํ ปน มโนกมฺมเมว, ตถจ ภาวนามยํ
อปฺปนาปฺปตฺตํ, ฌานงฺคเภเทน ปญฺจวิธํ โหติ.

[๖๘] ตถา อรุปาวจรกฺุสลญฺจ มโนกมฺมํ, ตมฺปิ ภาวนามยํ
อปฺปนาปฺปตฺตํ, อารมฺมณเภเทน จตฺตฺพุพฺพิธํ โหติ.

[๖๙] เอตฺตฺถากฺุสลกมฺมมฺมุทฺตจฺจรหิตํ อปายภฺภูมียํ ปฏฺฐิสนฺธิ ชเนติ,
ปวตฺติยํ ปน สพฺพมฺปิ ทฺวาทสฺวิธํ สตฺตฺถากฺุสลปากานิ สพฺพตฺตฺถาปี
กามโลเก รูปโลเก จ ยถารหํ วิปฺจจติ.

- [๘๑] จตตฤชฌมานํ ปริตตํ ภาเวตฺวา ปริตตสุภเสสุ.
- [๘๒] มชฺฌิมํ ภาเวตฺวา อปฺปมาณสุภเสสุ.
- [๘๓] ปณฺีตํ ภาเวตฺวา สุภกิณฺเฬสุ.
- [๘๔] ปญฺจมชฺฌมานํ ภาเวตฺวา เวหปฺพลเสสุ.
- [๘๕] ตเมว สญฺญาวีรํ ภาเวตฺวา อสญฺญสฺสตฺเตสุ.
- [๘๖] อนาคามิโน ปนฺ สุทฺธํวาเสสุ อฺปฺปชฺชนฺติ.
- [๘๗] อรุปาวจรกฺุสลญฺจ ยถากุกมํ ภาเวตฺวา อารุปฺเปสุ อฺปฺปชฺชนฺตีติ.
- [๘๘] อิตฺถํ มหคฺคตํ ปุณฺณํ ยถากฺุมิวตฺถิตํ
ชเนติ สทิสํ ปากํ ปฏิสนุธิปฺปวตฺติยํ.

อิทเมตฺถ กมฺมจตฺกํ.

จติปฏิสนุธิกุกม

[๘๙] อายุกฺขเยน กมฺมกฺขเยน อุกฺกขเยน อฺปฺปจฺเจทกุกม
มฺุนา เจติ จตฺถา มรณฺุปฺปตฺติ นาม.

[๙๐] ตถา จ มรณฺุตานํ ปนฺ มรณฺุกาลे ยถารหํ อภิมฺุขีภฺุตํ
ภวนฺุตเร ปฏิสนุธิชนกํ กมฺมํ วา, ตํกมฺมกรณฺุกาลे รุปาทิกมฺุปลทฺุ
ปฺุพฺุพมฺุปรณฺุญตฺถญฺจ กมฺมนิมิตฺตํ วา, อนนฺุตรมฺุปฺปชฺชมานภเว
อฺปฺปลภิตพฺุพมฺุปฺุภคฺุญตฺถญฺจ คตฺตินิมิตฺตํ วา กมฺมพฺุเลน ฉนฺุ
ทวารานํ อญฺุตรสฺมิ ปจฺุจฺุภฺุจติ, ตโต ปริํ ตเมว ตโถปฏฺุจิตํ
อารมฺมณฺุมารพฺุภ วิปจฺุจมานกมฺุมานุรูปํ ปริสุทฺธํ อฺปฺปกฺุภฺุจํ วา
อฺปฺปลภิตพฺุพภวานุรูปํ ตตฺโถณฺุตฺว จิตฺตสนฺุตานํ อภินฺุหํ ปวตฺติ

พาหุเลน, ตเมว วา ปน ชนภฏัตถ์ กम्मํ อภินวกรรมวเสน ทวารปุตตํ โหติ.

[๔๑] ปจจาสนนมรณสฺส สตตสฺส วิถิจิตฺตาวสาเน ภวํคกฺขเย วา จนวนเสน ปจจุปปนฺนภวปริโยसानภฏัตถ์ จุติจิตฺตํ อุปปชฺชิตฺตวา นิรุชฺฌติ, ตสฺมี นิรุทฺธาวสาเน ตสฺसानนฺตรเมว ตถาคหิตฺตํ อารมฺมณमारพฺภ สวตฺถุํ อวตฺถุเมว วา ยถารหํ อวิชฺชานุสย- ปริกฺขิตฺเตน ตณฺหานุสยมฺมูลเกน สงฺขารेณ ชนฺนิยมานํ สมนฺปยุตฺเตหิ ปริกฺคยฺหมานํ สหชาตानมธิจฺ्ञาณภาเวณ ปุพฺพวงฺคมภฏัตถ์ ภวนฺตร- ปฏฺิสนฺธานวเสน ปฏฺิสนฺธิสงฺขาตํ มานสํ อุปปชฺชमानเมว ปตฺธิจฺ्ञาติ ภวนฺตเร.

[๔๒] มรณาสนนวิถียํ ปเนตถ มนฺทปฺปวตฺตานิ ปญฺเจว ชวนานิ ปาฏิกงฺกขิตพฺพานิ, ตสฺมา ยถิ ปจจุปปนฺนารมฺมณเสสุ อาปาถคเตสุ ธรนฺเตเสว มรณํ โหติ, ตทา ปฏฺิสนฺธิภวํคานมฺปิ ปจจุปปนฺนารมฺมณตา ลพฺภตฺตีติ กตฺวา กามาวจรปฏฺิสนฺธิยา ฉทวารคฺคหิตํ กम्मนิมิตฺตํ คตฺตินิมิตฺตตฺถจ ปจจุปปนฺนมตฺตีตฺถจ- รมฺมณํ อุปลพฺภติ, กम्मํ ปน อตฺตเมว, ตถจ มฺเเนทวารคฺคหิตํ, ตานิ ปน สพฺพานิปิ ปริตฺตธมฺมภฏตาเนวารมฺมณานิ.

[๔๓] รูปาวจรปฏฺิสนฺธิยา ปน ปญฺญตฺติภฏัตถ์ กम्मนิมิตฺตตฺถวา- รมฺมณํ โหติ.

[๔๔] ตถา อรูปปฏฺิสนฺธิยา จ มหคฺคตภฏัตถ์ ปญฺญตฺติภฏตฺถจ กम्मนิมิตฺตตฺถวา ยถารมฺมณํ โหติ.

[๔๕] อสญฺญตฺตตฺถานํ ปน ชีวิตนวกเมว ปฏฺิสนฺธิภาเวณ ปตฺธิจฺ्ञาติ, ตสฺมา เต รูปปฏฺิสนฺธิกา นาม.

[๙๖] อรูปา อรูปปฏิสนุธิกา.

[๙๗] เสสา รูปารูปปฏิสนุธิกา.

[๙๘] อารูปจุตติยา โหนุติ เหฏฐิมารูปปวชุชิตา
 ปรมารูปปสนุธิ จ ตถา กามติเหตุกา.
 รูปาวจรจุตติยา อเหตุรหิตา ลียํ
 สพุพา กามติเหตุมูหา กามเสวว ปเนตรา.

ออยเมตถ จติปฏิสนุธิกโม.

[๙๙] อิจฺเจวํ คหิตปฏิสนุธิกานํ ปน ปฏิสนุธินิโรธานนุตรโต
 ปภุติ ตเมวารมมณमारพภ ตเทว จิตตํ ยาว จุตติจิตตูปปาทา
 อสตี วีถิจิตตูปปาเท ภวสฺส องคภาเวน ภวํคสนุตติสงฆาตํ มานลํ
 อพโพจฉินฺนํ หุตฺวา นทีโสโต วีย ปวตฺตติ.

[๑๐๐] ปรีโยसानเ จ จนวนเสน จุตติจิตตํ หุตฺวา นิรุชฺฌติ.

[๑๐๑] ตโต ปรญจ ปฏิสนุธาปโย รถจกุกมิว ยถากุกมํ เอว
 ปรีวตฺตนฺตา ปวตฺตนฺติ.

[๑๐๒] ปฏิสนุธิภวํควีถियो จุตติ เจห ตถา ภวานุตเร
 ปน สนุธิ ภวํคมิจฺจยํ ปรีวตฺตติ จิตฺตสนุตติ.

ปฏิสงฺขาย ปเนตมทฺฐวํ
 อธิคนฺตุวา ปทมจฺจุตํ พุธา
 สฺสุมจฺฉินฺนสิเนหพนฺธนา
 สมเมสฺสนฺติ จิราย สฺพุพฺตา.

อิติ อภิชมมตฺถสงคเห วิธีมุตตสงคหวิภาโค นาม
 ปญจโม ปรีจฺเฉโท.

๖. ฉกฺขรปริจฺเจท รूपสงฺคหวิภาค

- [๑] เอตตาวตฺตา วิภตฺตฺตา หิ สปปฺเภทปฺปวตฺติกา
จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา รุปํ ทานิ ปวฺจจฺติ.
- [๒] สมฺมทฺเทสฺสา วิภาคฺชา จ สมฺมกฺขจฺจํ กลาปโต
ปวตฺติกฺกมโต เจตฺติ ปณฺจธา ตตฺถ สงฺคโห.

รूपสมฺมทฺเทส

- [๓] จตฺตารี มหาภูตานิ จตฺนฺนญจ มหาภูตานิ อฺปาทาย-
รूपญเจตฺติ ทฺวิธมฺเปตํ รุปํ เอกาทสฺวิเชน สงฺคหํ คจฺจติ.
- [๔] กถํ ปถวีธาตฺ อโปธาตฺ เตโชธาตฺ วาโยธาตฺ จ ภูตฺรूपํ
นาม.
- [๕] จกฺขุ โสถํ ฆานํ ชิวฺหา กาโย ปสาทฺรूपํ นาม.
- [๖] รุปํ สทฺโท คนฺโธ รโส อโปธาตฺวิวชฺชิตํ ภูตฺตตฺยสงฺขาตํ
โผฏฺจพฺพญจ โคจฺจรूपํ นาม.
- [๗] อิตฺถตฺตํ ปุริสฺตตํ ภาวฺรूपํ นาม.
- [๘] หทยวตฺถุ หทยรूपํ นาม.
- [๙] ชีวฺติทฺทฺริยํ ชีวฺตฺรूपํ นาม.
- [๑๐] กพฺพีกาโร อาหาโร อาหารรूपํ นาม.
- [๑๑] อิติ จ อฏฺจจารสฺวิธมฺเปตํ รุปํ สภาวฺรूपํ สลกฺขณฺรूपํ
นิปฺพนฺรूपํ รุปฺรूपํ สมฺมสนฺรूपนฺติ จ สงฺคหํ คจฺจติ.
- [๑๒] อากาสธาตฺ ปริจฺเจทฺรूपํ นาม.

[๑๓] กายวิญญตติ วจีวิญญตติ วิญญตติรูป นาม.

[๑๔] รูปสุส ลหุตา มุทุตา กมฺมณฺณตา วิญญตติทวยํ
 วิการรูป นาม.

[๑๕] รูปสุส อุปจโย สนฺตติ ชรตา อนิจฺจตา ลกฺขณรูป
 นาม.

[๑๖] ชาติริูปเมว ปเนตฺถ อุปจยสนฺตตินาเมน ปวฺจจตีติ
 เอกาทสวิธมฺเปตํ รูปํ อฏฺฐวีสตีวิธํ โหติ สรฺูปวเสน.

[๑๗] กถํ :-

ภูตปฺปสาทวิสยา	ภาโว หทยมิจฺจปิ
ชีวิตาหารรูปเปหิ	อฏฺฐารสวิธํ ตถา.

ปริจฺเฉทो จ วิญญตติ	วิกาโร ลกฺขณนฺติ จ
อนิปฺพนฺนา ทส เจติ	อฏฺฐวีสตีวิธํ ภเว.

อฺยเมตฺถ รูปสมฺภูเตโส.

รูปวิภาค

[๑๘] สพฺพญฺจ ปเนตํ รูปํ อเหตุกํ สบฺปจฺจยํ สาสวํ สงฺขตํ
 โลเกยํ กามาวจรํ อนารมฺมณํ อปฺปหาดพฺพเมวาทิ เอกวิธมฺปิ
 อชฺฌตฺติกพาหิราทิวเสน พหุธา เกทํ คจฺจติ.

[๑๙] กถํ ปสาทสงฺขาตํ ปญฺจวิธมฺปิ อชฺฌตฺติกรูปํ นาม,
 อิตฺรํ พาหิรรูปํ.

[๒๐] ปสาทหทยสงฺขาตํ ฉพฺพิธมฺปิ วตฺถุรูปํ นาม, อิตฺรํ
 อวตฺถุรูปํ.

[๒๑] ปสาทวิญญตฺติสงฺขาตํ สตฺตวิธมฺปิ ทวารรูปํ นาม, อิตฺรํ อทวารรูปํ.

[๒๒] ปสาทภาวชีวิตสงฺขาตํ อญฺจวิธมฺปิ อิทฺทริยรูปํ นาม, อิตฺรํ อนิทฺทริยรูปํ.

[๒๓] ปสาทวิสยสงฺขาตํ ทฺวาทสวิธมฺปิ โอพาริกรูปํ สนฺตฺติเกรฺูปํ สปฺปฏฺธิกรฺูปญจ, อิตฺรํ สุขุมรูปํ ทฺุเรรูปํ อปฺปฏฺธิกรฺูปญจ.

[๒๔] กมฺมขํ อฺุปาทินฺนรูปํ, อิตฺรํ อนฺุปาทินฺนรูปํ.

[๒๕] รฺูปายตนํ สนิทสฺสนรูปํ, อิตฺรํ อนิทสฺสนรูปํ.

[๒๖] จกฺขาทิทฺทวํ อสมฺปตฺตวเสณ, ฆานาทิตฺตยํ สมฺปตฺตวเสนาติ ปญจวิธมฺปิ โคจรรคฺคาทิกฺรูปํ, อิตฺรํ อโคจรรคฺคาทิกฺรูปํ.

[๒๗] วณฺโณ คนฺุโธ รฺุโส โอลชา ภูตจตฺตุกฺกณฺเจติ อญฺจวิธมฺปิ อวิทฺพิภอฺครูปํ, อิตฺรํ วิวิทฺพิภอฺครูปํ.

[๒๘] อิจฺเจวมญฺจวิสฺติ- วิธมฺปิ จ วิจกฺขณา
อชฺฌตฺตติกาทิกฺเกเทน วิภชฺนฺติ ยถารหํ.

อฺยเมตฺถ รฺูปวิภาโค.

รฺูปสมฺมุจฺจานนย

[๒๙] กมฺมํ จิตฺตํ อฺุตฺต อหาโร เจติ จตฺตาริ รฺูปสมฺมุจฺจานานํ นาม.

[๓๐] ตตฺถ กามาวจรํ รฺูปาวจรณฺเจติ ปญจวิสฺติวิธมฺปิ กุสลากุสลกมฺมมภิสงฺขตํ อชฺฌตฺตติกสนฺตฺตานเ กมฺมสมฺมุจฺจานรฺูปํ ปฏฺธิสฺสนฺธิมฺุปาทาย ขณฺเ ขณฺเ สมฺมุจฺจาเปติ.

[๓๑] อรูปวิปากทวิปณจวิณญาณวชชิตํ ปณจสตุตติวิธมปิ จิตตํ
จิตตสมมุจจานรูปํ ปจมภวํคมุปาทาย ชายนุตเมว สมมุจจาเปติ.

[๓๒] ตตุถ อปฺปนาชวณํ อิริยาปถมปิ สนฺนาเมติ.

[๓๓] โวฏฺฐพฺพนกามาวจรชวนาภิญญา ปน วิณฺณตฺติมปิ
สมมุจจาเปนฺติ.

[๓๔] โสมนสฺสชวนาณิ ปเนตฺถ เตรสฺส หสนมปิ ชเนนฺติ.

[๓๕] สීตฺถุณฺโหนฺตฺสมณฺญาตา เตชฺชาตฺถ จิตฺติปฺปตฺตาว อุตฺต-
สมมุจจานรูปํ อชฺฌตฺตณฺจ พหิทฺธา จ ยถารหํ สมมุจจาเปติ.

[๓๖] โอบาสงฺขาโต อหาโร อาหารสมมุจจานรูปํ อชฺฌเฬรณ-
กาเล จานปฺปตฺโตว สมมุจจาเปติ.

[๓๗] ตตุถ หทยอินฺทฺริยรูปานิ กมฺมชานเว.

[๓๘] วิณฺณตฺติทฺวํยํ จิตฺตชเมว.

[๓๙] สทฺโท จิตฺโตตฺตฺโช.

[๔๐] ลหฺตาทิตฺตยํ อุตฺตจิตฺตาทาเรหิ สมฺภเวติ.

[๔๑] อวินิพฺโภครูปานิ เจว อากาสธาตฺถ จ จตฺตฺหิ สมฺภูตานิ.

[๔๒] ลกฺขณรูปานิ น กุโตจि ชายนฺติ.

[๔๓] อฏฺฐารส ปนฺนรส เตรสฺส ทฺวาทสาติ จ
กมฺมจิตฺโตตฺตกาหาร- ชานิ โหนฺติ ยถากมํ.

[๔๔] ชายนานาทิรูปานํ สภาวตฺตาทิ เกวลํ
ลกฺขณานิ น ชายนฺติ เกหิจิตี ปกาสิตํ.

อยมตฺถ รูปสมมุจจานนโย.

กลาปโยชนา

[๔๕] เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกนิสฺสยา สหฺวตฺติโน เอกวีสติ
รูปกลาปา นาม.

[๔๖] ตตฺถ ชีวิตํ อวินิพฺโภครูปญฺจ จกฺขุณา สห จกฺขุทสกนฺตติ
ปวฺจจติ. ตถา โสตาทีหิ สทฺธิ โสตทสกํ ฆานทสกํ ชิวฺหาทสกํ
กายทสกํ อิตฺติภาวทสกํ ปุมฺภาวทสกํ วตฺถุทสกญฺเจติ ยถากุम्मํ
โยเชตพฺพํ. อวินิพฺโภครูปเมว ชีวิตนฺ สห ชีวิตนวกนฺตติ ปวฺจจติ.
อิเม นว กมฺมสมฺภูจฺานกลาปา.

[๔๗] อวินิพฺโภครูปํ ปน สฺทฺธจฺกํ, ตเทว กายวิญญตฺติยา
สห กายวิญญตฺตินวํ, วจฺีวิญญตฺติสทฺเทหิ สห วจฺีวิญญตฺติทสกํ,
ลหฺุตาทีหิ สทฺธิ ลหฺุตาทีกาทสกํ, กายวิญญตฺติลหฺุตาทิทฺวาทสกํ,
วจฺีวิญญตฺติสทฺทลหฺุตาทิตเรสกญฺเจติ ฉ จิตฺตสมฺภูจฺานกลาปา.

[๔๘] สฺทฺธจฺกํ สทฺทนวกํ ลหฺุตาทีกาทสกํ สทฺทลหฺุตาทิ-
ทฺวาทสกญฺเจติ จตฺตารโ อุตฺตสมฺภูจฺานกลาปา.

[๔๙] สฺทฺธจฺกํ ลหฺุตาทีกาทสกญฺเจติ เทว ออาหารสมฺภูจฺาน-
กลาปา.

[๕๐] ตตฺถ สฺทฺธจฺกํ สทฺทนวกญฺเจติ เทว อุตฺตสมฺภูจฺาน-
กลาปา, พหิทฺฐาปิ ลพฺพนฺตติ, อวเสสา ปน สพฺเพปิ อชฺฌตฺติก-
เมวาทิ.

[๕๑] กมฺมจิตฺโตตฺตกาหาร- สมฺภูจฺานา ยถากุम्मํ
นว ฉ จตฺตารโ เทวติ กลาปา เอกวีสติ.

กลาปานํ ปริจฺเฉท- ลกฺขณตฺตา วิจฺจขณฺา
 น กลาปํคฺมิจฺจาหุ อากาสํ ลกฺขณานิ จ.
 อยเมตฺถ กลาปโยชนา.

รูปปวตติกัม

[๕๒] สพฺพพานิปี ปเนตานิ รูปานิ กามโลเก ยถารหํ อนุนาอิ
 ปวตฺตियํ อุปลพฺภนฺติ.

[๕๓] ปภฺวิสนฺธิยํ ปน ลํเสทชานญฺเจว โอบปาติกานญฺจ จกฺขุ-
 โสตชานชิวฺหากายภาวตฺถุทสกสงฺขาทานิ สตฺต ทสกานิ ปาตุภวณฺติ
 อุกฺกภฺจวเสน. โอมกวเสน ปน จกฺขุโสตชานภาวทสกานิ กทาจิปี
 น ลพฺภนฺติ, ตสฺมา เตสํ วเสน กลาปหานิ เวทิตพฺพา.

[๕๔] คพฺภเสยฺยกสฺตฺตํ ปน กายภาวตฺถุทสกสงฺขาทานิ
 ตีณิ ทสกานิ ปาตุภวณฺติ, ตตฺถาปี ภาวทสกํ กทาจิ น ลพฺภนฺติ,
 ตโต ปริํ ปน ปวตฺติกาเล กเมน จกฺขุทสกาทินิ จ ปาตุภวณฺติ.

[๕๕] อิจฺเจวํ ปภฺวิสนฺธิมฺปาทาย กมฺมสมฺภูจฺานา, ทฺุตฺตยจิตฺต-
 มฺปาทาย จิตฺตสมฺภูจฺานา, จิตฺติกาลมฺปาทาย อุตฺตสมฺภูจฺานา,
 โอบชาพรณมฺปาทาย อาหารสมฺภูจฺานา เจติ จตฺตสมฺภูจฺานรฺูปกลาป-
 สนฺตติ กามโลเก ทีปชालา วิย นทีโสโต วิย จ ยาวตายุก-
 มพฺโพจฺฉินฺนา ปวตฺตติ.

[๕๖] มรณกาลे ปน จุตฺติจิตฺโตปฺริสฺตฺตรสมฺจิตฺตสฺส จิตฺติกาล-
 มฺปาทาย กมฺมชฺรูปานิ น อุปฺปชฺชนฺติ, ปุเรตรมฺปฺปนฺนานิ จ
 กมฺมชฺรูปานิ จุตฺติจิตฺตสมฺกกาลเมว ปวตฺติตฺวา นิสฺรุชฺฌนฺติ, ตโต
 ปริํ จิตฺตชอาหารชฺรูปญฺจ โวจฺฉิชฺชติ, ตโต ปริํ อุตฺตสมฺภูจฺานรฺูป-

ปรหมฺปฺรา ยาว มตฺกเพวฺรสงฺขาตา ปวตฺตฺนฺติ.

[๕๗] อิจฺจเววํ มตฺสตฺตฺตานํ ปุณฺทเว ภวนฺตฺเร
ปฏฺิสนฺธิมุปาทาย ตถา รูปี ปวตฺตฺติ.

[๕๘] รูปีโลเก ปน ฆานชิวฺหากายภาวทสฺกานิ จ^๑ อาหารช-
กฺลาปานิ จ น ลพฺภนฺติ, ตสฺมา เตสํ ปฏฺิสนฺธิกาเล จกฺขุโส-
ตฺตฺวเสน ตีณิ ทสฺกานิ ชีวิตฺนวกญฺเจติ จตฺตฺตฺโร กมฺมสมฺภูจฺาน-
กฺลาปา, ปวตฺตฺติยํ จิตฺโตตฺตฺสมฺภูจฺานา จ ลพฺภนฺติ.

[๕๙] อสญฺญตฺตฺตานํ ปน จกฺขุโสตฺตฺตฺตฺสทฺทาปิ น ลพฺภนฺติ,
ตถา สพฺพานิปี จิตฺตฺชฺรูปานิ, ตสฺมา เตสํ ปฏฺิสนฺธิกาเล ชีวิต-
นวกเมว,^๒ ปวตฺตฺติยญฺจ สทฺทวชฺชิตํ อุตฺตฺสมฺภูจฺานรूपํ อตฺริจฺจติ.

[๖๐] อิจฺจเววํ กามรूपาสญฺญีสงฺขาเตสฺ ตีสุ จาเนสุ ปฏฺิสนฺธิ-
ปวตฺตฺติวเสน ทฺวิธา รูปปฺปวตฺติ เวทิตพฺพา.

[๖๑] อญฺจวีสติ กามเสสุ โหนฺติ เตวีส รุปิสฺสุ
สฺตฺตฺรเสว สญฺญีนํ อรูปे นตฺถิ กิณฺจิปิ.
สทฺโท วิกาโร ชรตา มรณญฺโจปปตฺตฺติยํ
น ลพฺภนฺติ ปวตฺเต ตฺ น กิณฺจิปิ น ลพฺภติ.

อฺยเมตฺถ รูปปวตฺติกฺกโม.

นิพฺพานเภท

[๖๒] นิพฺพานํ ปน โลกุตฺตรสงฺขาตํ จตฺมคฺคภาณน
สจฺฉนิกาตพฺพํ, มคฺคผลานมารมฺมณฺภูตํ วานสงฺขาตฺตาย ตณฺหา
นิกฺขนตฺตฺตา นิพฺพานนฺติ ปวฺจฺจติ.

[๖๓] ตเทตํ สภาวโต เอกวิชฌปิ สอุปาทิสเสนินิพพานธาดุ
 อนุปาทิสเสนินิพพานธาดุ เจติ ทูวิธํ โหติ การณปริยาเยน.

[๖๔] ตถา สุกฺกตํ อนิมิตฺตํ อปฺปณฺหิตญฺเจติ ติวิธํ โหติ
 อาการเภทเนน.

[๖๕]	ปทมจฺจตมจฺจนฺตํ	อสงฺขตมฺนฺตฺตฺรํ
	นิพฺพานมิตฺติ ภาสฺนฺติ	วานมฺุตฺตา มฺเฮสฺโย.
	อิติ จิตฺตํ เจตฺติกํ	รูปํ นิพฺพานมิจฺจปิ
	ปรมตฺถํ ปกาเสนฺติ	จตฺถาว ตถาคตา.

อิติ อภิชฌมตฺถสงฺคเห รูปสงฺคหวิภาโค นาม
 ฉฺฉฺโจ ปริจฺเฉทो.

สโยชนํ ปฏฺฐิสโยชนํ มานสโยชนํ ทิฏฺฐิสโยชนํ สีสฺสพฺตปฺรามาส-
สโยชนํ วิจิกิจฺฉาสโยชนํ อุทฺทจฺจสโยชนํ อวิชฺชาสโยชนํ สุตฺตฺนฺเต.^๑

[๑๑] อปรานิปิ ทส สโยชนานิ กามราคสโยชนํ ภวราคสโยชนํ
ปฏฺฐิสโยชนํ มานสโยชนํ ทิฏฺฐิสโยชนํ สีสฺสพฺตปฺรามาสสโยชนํ
วิจิกิจฺฉาสโยชนํ อีสฺสาสโยชนํ มจฺฉริยสโยชนํ อวิชฺชาสโยชนํ
อภิชฺชเม.^๒

[๑๒] ทส กิเลสา โลภ โทโส โมโห มาโน ทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา
ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ.

[๑๓] อาสวาทิสฺส ปเนตฺถ กามภวนาเมน ตพฺพตฺถุกา ตณฺหา
อชิปฺเปตา, สีสฺสพฺตปฺรามาส อิทฺสจฺจาภินิเวโส อตฺตวาทฺฐปาโท จ
ตถาปวตฺตํ ทิฏฺฐิคตฺเมว ปวฺจฺจติ.

[๑๔] อาสโวฆา จ โยคา จ ตโย คนฺธา จ วตฺถุโต
อุปาทานา ทฺเว วุตฺตา อฏฺฐ นีวรณา สियฺ.
ฉเพวานุสฺยา โหนฺติ นว สโยชฺชา มตา
กิเลสา ทเสติ^๓ วุตฺโตยฺ นวธา ปาปสงฺคโห.

มิสฺสกกสงคห

[๑๕] มิสฺสกกสงคฺเห ฉ เหตุ โลภ โทโส โมโห อโลภ
อโทโส อโมโห.

[๑๖] สตฺต ฌานงฺคานิ วิตกฺโก วิจาโร ปีติ เอกคฺคตา
โสมนสฺสํ โทมฺนสฺสํ อุเปกฺขา.

[๑๗] ทฺวาทส มคฺคงฺคานิ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมา-

วาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ
สมฺมาสมาธิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกโป มิจฺฉาวายาโม มิจฺฉาสมาธิ.

[๑๘] พาวิสฺตินฺทฺริยานิ จกฺขุทฺทฺริยํ โสฺตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ
ชีวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ อิตฺถินฺทฺริยํ ปุริสฺสินฺทฺริยํ ซีวิตินฺทฺริยํ
สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสสินฺทฺริยํ โทมนสฺสสินฺทฺริยํ อุกฺเปกฺขินฺทฺริยํ
ริยํ สทฺถินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมฺมาธินฺทฺริยํ ปญฺณินฺทฺริยํ
ริยํ อนญฺญาตญฺญสฺสามิตินฺทฺริยํ อญฺณินฺทฺริยํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ.

[๑๙] นว พฺลานิ สทฺธาพลํ วีริยพลํ สติพลํ สมฺมาธิพลํ
ปญฺญาพลํ หิริพลํ โอตฺตปฺปพลํ อหิริกพลํ อโนตฺตปฺปพลํ.

[๒๐] จตฺตารโ อธิปฺตี ฉนฺทาทิปฺตี วีริยาทิปฺตี จิตฺตาทิปฺตี
วีมฺสาธิปฺตี.

[๒๑] จตฺตารโ อาหารา กพฺพีกาโร อาหาโร, ผลฺโส ทฺตโย,
มโนสญฺเจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตฺตถํ.

[๒๒] อินฺทฺริเยสุ ปเนตฺถ โสฺตาปตฺติมคฺคณาณํ อนญฺญาตญฺญ-ณ
สฺสามิตินฺทฺริยํ.

[๒๓] อรหฺตฺตพลณาณํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ.

[๒๔] มชฺเฌ ฉ ณาณานิ อญฺณินฺทฺริยานีติ ปวฺจฺจนฺติ.

[๒๕] ซีวิตินฺทฺริยญฺจ รูปารูปวเสน ทฺวิธํ โหติ.

[๒๖] ทฺวิปญฺจวิญฺญาเณสุ^๑ ฌานงฺคานิ, อวีริเยสุ พฺลานิ,
อเหตุเกสุ มคฺคงฺคานิ น ลพฺภานฺติ.

[๒๗] ตถา วิจิกฺฉาจิตฺเต เอกคฺคตา มคฺคินฺทฺริยพลภาวํ น
คจฺจติ.

[๒๘] ทวีเหตุกตติเหตุกชวเนเสว ยถาสมภูวํ อธิปติ เอโกว
 ลพภตตีติ.

[๒๙] ฉ เหตุ ปญจ ฉานงุคา มคฺคงุคา นว วตุฏฺโต
 โสฬสินุทฺริยธมฺมา จ พลธมฺมา นเวริตา.
 จตฺตารอฺธิปตี วุตฺตา ตถาหาราติ สตฺตธา
 กุสลาภิสมากิณฺโณ วุตฺโต มิสฺสสกสงคฺโห.

โพธิปักขิยสงคห

[๓๐] โพธิปักขิยสงคฺเห จตฺตารอฺ สติปญฺจานา กายานุปัสสนา-
 สติปญฺจานํ เวทนานุปัสสนาสติปญฺจานํ จิตฺตานุปัสสนาสติปญฺจานํ
 ธมฺมานุปัสสนาสติปญฺจานํ.

[๓๑] จตฺตารอฺ สมฺมปฺปธานา อุปฺปนฺนानํ ปापกานํ ปหานาย
 วายาโม, อนุปฺปนฺนानํ ปापกานํ อนุปฺปาทาย วายาโม,
 อนุปฺปนฺนानํ กุสลานํ อุปฺปาทาย วายาโม, อุปฺปนฺนानํ กุสลานํ
 ภิชฺยโยภาวาย วายาโม.

[๓๒] จตฺตารอฺ อิทฺธิปาทา ฉนฺทิตฺธิปาโท วีริยิตฺธิปาโท
 จิตฺติตฺธิปาโท วีรมฺสิตฺธิปาโท.

[๓๓] ปญฺจินุทฺริยานิ สทฺธิनुทฺริยํ วีริยinuทฺริยํ สตินุทฺริยํ
 สสมาธิनुทฺริยํ ปญฺณinuทฺริยํ.

[๓๔] ปญฺจ พลาณี สทฺธาพลํ วีริยพลํ สติพลํ สมาธิพลํ
 ปญฺญาพลํ.

[๓๕] สตฺต โฟชฺฌนฺคฺคา สติสมฺโพชฺฌนฺคฺโค ฌมฺมวิจยสมฺโพชฺฌนฺคฺโค
วีริยสมฺโพชฺฌนฺคฺโค ปิตฺติสมฺโพชฺฌนฺคฺโค ปสฺสทฺทฺธิสมฺโพชฺฌนฺคฺโค สฺมาธิ-
สมฺโพชฺฌนฺคฺโค อฺุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺคฺโค.

[๓๖] อญฺฺจ มคฺคณฺคฺคานิ สฺมมาทิกฺกฺขิ สฺมมาสงฺกปฺโป สฺมมาวาจา
สมฺมามกมฺมนฺโต สฺมมาอาชีโว สฺมมาวายาโม สฺมมาสติ สฺมมาสมาธิ.

[๓๗] เอตฺถ ปน จตฺตารโ สติปญฺ्ञานาติ สฺมมาสติ เอกาว
ปวฺจจติ.

[๓๘] ตถา จตฺตารโ สฺมมปฺปชานาติ จ สฺมมาวายาโม.

[๓๙] ฉนฺโท จิตฺตมฺุเปกฺขา จ สทฺธาปสฺสทฺธิปิตฺติโย
สมฺมาทิกฺกฺขิ จ สงฺกปฺโป วายาโม วิรติตฺตยํ.
สมฺมาสติ สฺมาธิติ จุทฺทเสเต สภาวโต
สตฺตตฺตตีสฺปฺปเกเทน สตฺตธา ตตฺถ สงฺคโ.

[๔๐] สงฺกปฺปสฺสทฺธิ จ ปิตฺตฺุเปกฺขา
ฉนฺโท จ จิตฺตํ วิรติตฺตยณฺจ
นเวกฺจานา วิริยํ นวญฺจ
สตี สฺมาธิ จตฺุ ปณฺจ ปณฺณา
สทฺธา ทฺุจฺจานฺุตฺตมสฺตฺสตีส-
ฌมฺมานเมโส ปวโร วิภาโค.

[๔๑] สพฺเพ โลกุตฺตเร โหนฺติ น วา สงฺกปฺปปิตฺติโย
โลกิเยปิ ยถาโยคํ ฉพฺพิสฺสทฺธิปวตฺตยํ.

สพฺพสงคห

[๔๒] **สพฺพสงคเห** ปญฺจกฺขนฺธา รุปกฺขนฺโธ เวทนากฺขนฺโธ
สญฺญากฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ

[๔๓] ปญฺจปาทานกฺขนฺธา รุปฺปาทานกฺขนฺโธ เวทนฺปาทานกฺ-
ขนฺโธ สญฺญฺปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารฺปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณฺ-
ปาทานกฺขนฺโธ.

[๔๔] ทฺวาทสายนานิ จกฺขายตฺนํ โสตายตฺนํ ฆานายตฺนํ
ชิวฺหายตฺนํ กายายตฺนํ มนายนฺตํ รุปายตฺนํ สทฺททายตฺนํ คนฺธายตฺนํ
รสายตฺนํ โฝฏฺจพฺพายตฺนํ ฌมฺมายตฺนํ.

[๔๕] อฏฺฐารส ธาตุโย จกฺขุธาตฺ สไตธาตฺ ฆานธาตฺ ชิวฺหาธาตฺ
กายธาตฺ รูปธาตฺ สทฺทธาตฺ คนฺธธาตฺ รสธาตฺ โฝฏฺจพฺพธาตฺ
จกฺขุวิญฺญาณธาตฺ โสตฺวิญฺญาณธาตฺ ฆานวิญฺญาณธาตฺ ชิวฺหา-
วิญฺญาณธาตฺ กายวิญฺญาณธาตฺ มโนธาตฺ ฌมฺมธาตฺ มโนวิญฺญาณ-
ธาตฺ.

[๔๖] จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ, ทฺกฺขสมฺพุทธโย
อริยสจฺจํ, ทฺกฺขนิโรธอริยสจฺจํ, ทฺกฺขนิโรธคามินีปฏฺิปปทา อริยสจฺจํ.

[๔๗] เอตฺถ ปน เจตสิกฺสุขุมรูปนิพฺพานวเสน เอกฺขนฺตตฺติ
ฌมฺมา ฌมฺมายตฺนฌมฺมธตฺตฺติ สงฺขํ คจฺจนฺตฺติ.

[๔๘] มนายนฺนเมว สตฺตฺวิญฺญาณธาตฺวเสน ภิชฺชติ.

[๔๙] รุปญฺจ เวทนา สญฺญา เสสา เจตสิกฺกา ตถา
วิญฺญาณมิตฺติ ปญฺเจเต ปญฺจกฺขนฺธาติ ภาสิตา.

- [๕๐] ปญจุปาทานกฺขนุชาติ ตถา เตภูมกา มตา
 เกทาภาเวน นิพพานํ ขนุตฺสงคหนิสฺสภูํ.
- [๕๑] ทวารารมฺมณเภเทน ภวนฺตายนานานิ จ
 ทวาราลมฺภตทฺปฺปนฺน- ปริยาเยน ชาติโย.
- [๕๒] ทุกฺขํ เตภูมกํ วฏฺฐํ ตณฺหา สมฺทโย ภเว
 นิโรธํ นาม นิพพานํ มคฺโค โลกุตฺตโร มโต.
- [๕๓] มคฺคยฺตฺตา ผลา เจว^๑ จตฺสจฺจวินิสฺสภูา
 อิติ ปญฺจปฺปเภเทน ปวฺตฺโต สพฺพสงคฺโห.

อิติ อภิธรรมตถสงคเห สมฺมจฺยสงคหวิภาโค นาม
 สตตโม ปริจเฉโท.

๘. อภฺจฺมปฺริจฺเจท ปจฺจยสงฺคหวิภาค

[๑] เยสํ สงฺขตตมฺมานํ เย ธมฺมา ปจฺจยา ยถา
 ตํ วิภาคมิเหทานิ ปวฺกขามิ ยถารหํ.

[๒] ปฏฺิจฺจสมฺบุปฺปาทนโย ปฏฺุจฺจานนโย เจติ ปจฺจยสงฺคโห
ทฺุวิโร เวทิตพฺุโพ.

[๓] ตตฺถ ตพฺุภาวภาวิภาวาการมตฺโตปฺลกฺขิตฺโต ปฏฺิจฺจสมฺบุปฺปาท-
นโย, ปฏฺุจฺจานนโย ปน อาทฺุจฺจปจฺจยภฺุจฺติมารพฺุภ ปวฺุจฺจติ, อุกฺภํ
ปน โวมิสฺเสตฺวา ปปฺณเจนฺติ อาทฺุริยา.

ปฏฺุจฺจสมฺบุปฺปาทนย

[๔] ตตฺถ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราทฺุ, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ,
วิญฺญาณปจฺจยา นามรूपํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตฺนํ, สฬายตฺน-
ปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา,
ตณฺหาปจฺจยา อฺุปาทานํ, อฺุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ,
ชาติปจฺจยา ชรามรณํ, โสภปฺริเทวทฺุขทฺุโหมนสฺสุปฺยาสา สมภวนฺติ,
เอวเมตฺตสฺส เกวลสฺส ทฺุขทฺุขนฺธสฺส สมฺพุโย โหตีติ, อยเมตฺถ
ปฏฺุจฺจสมฺบุปฺปาทนโย.

[๕] ตตฺถ ตโย อทฺุธา ทฺุวาทสงฺคานิ วิสฺตาการา ติสฺนุติ
จตฺตฺุสงฺเขปา ตีณิ วฏฺุฏฺุณิ เทว มฺุลานิ จ เวทิตพฺุพานิ.

[๖] กถํ อวิชฺชาสงฺขาราทฺุ อตีโต อทฺุธา, ชาติชรามรณํ
อนาคโต อทฺุธา, มชฺุเฆ อภฺุจ ปจฺุจฺุปฺนโน อทฺุธาติ ตโย อทฺุธา.

ปฏิจจาทนย

[๑๔] เหตุปัจจัย อารมมณปัจจัย อธิปัตติปัจจัย อนนตฺร-
ปัจจัย สมนนตฺรปัจจัย สหชาติปัจจัย อณฺณมณฺณปัจจัย
นิสฺสย-ปัจจัย อุปนินิสฺสยปัจจัย บุเรชาติปัจจัย ปจฺจชาติปัจจัย
อาเสวนปัจจัย กมฺมปัจจัย วิปากปัจจัย อาหารปัจจัย อินฺทฺริย-
ปัจจัย ฌานปัจจัย มคฺคปัจจัย สมฺปยุตฺตปัจจัย วิปฺปยุตฺตปัจจัย
อตฺถิปัจจัย นตฺถิปัจจัย วิคตปัจจัย อวิคตปัจจัยติ อยเมตฺถ
ปฏิจจาทนย.

[๑๕]	ฉฐา นามํ ตุ นามสฺส	ปญฺจฐา นามรूपินํ
	เอกฐา ปุณ รุปสฺส	รूपํ นามสฺส เจกฐา.
	ปญฺณตฺตินามรूपานิ	นามสฺส ทฺวิธา ทฺวยํ
	ทฺวยสฺส นวธา เจติ	ฉพฺพิธา ปจฺจยา กถํ.

[๑๖] อนนตฺรนิรฺกฺฐา จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา ปฏฺฐปฺนุณานํ จิตฺต-
เจตฺติกาณํ ฌมฺมานํ อนนตฺรสมนตฺรนตฺถิวิคตวเสน, ปุริมานิ ชวนานิ
ปจฺจิมานํ ชวนานํ อาเสวนวเสน, สหชาติ จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา
อณฺณมณฺณํ สมฺปยุตฺตวเสนติ จ ฉฐา นามํ นามสฺส ปัจจัย
โหติ.

[๑๗] เหตุฌมานงฺคมคฺคคฺจฺคานิ สหชาติานํ นามรूपานํ เหตาทิวเสน,
สหชาติา เจตนา สหชาติานํ นามรूपานํ, นานากุชณฺณิกา เจตนา
กมฺมาภินิพฺพตฺตานํ นามรूपานํ กมฺมวเสน, วิปากกุชฺณธา อณฺณมณฺณํ
สหชาติานํ รุปานํ วิปากวเสนติ จ ปญฺจฐา นามํ นามรूपานํ
ปัจจัย โหติ.

[๑๘] ปจฺจชาตา จิตฺตเจตฺติกา ฅมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส
กายสฺส ปจฺจชาตวเสเนติ เอกธาว นามํ รูปสฺส ปจฺจโย
โหติ.

[๑๙] ฉ วตฺถุณี ปวตฺตียํ สตฺตุนฺนํ วิญฺญาณธาทุณฺนํ, ปญฺจา-
รฺมฺมณานิ จ ปญฺจวิญฺญาณวิธิยา ปุเรชาตวเสเนติ เอกธาว รูปํ
นามสฺส ปจฺจโย โหติ.

[๒๐] อารมฺมณวเสน อุปนิสฺสยวเสเนติ จ ทฺวิธา ปญฺญตฺติ-
นามรูปานิ นามสฺสเสว ปจฺจยา โหนติ.

[๒๑] ตตฺถ รูปาทิวเสน ฉพฺพิธํ โหติ อารมฺมณํ.

[๒๒] อุปนิสฺสโย ปน ติวโร โหติ อารมฺมณฺอุปนิสฺสโย อนนฺตรู-
ปนิสฺสโย ปกตฺอุปนิสฺสโย เจติ.

[๒๓] ตตฺถ อารมฺมณเมว ครุกตํ อารมฺมณฺอุปนิสฺสโย.

[๒๔] อนนฺตรนิรฺรุธา จิตฺตเจตฺติกา ฅมฺมา อนนฺตรูปนิสฺสโย.

[๒๕] ราคาทโย ปน ฅมฺมา สทฺธาทโย จ สฺขํ ทฺกฺขํ ปุคฺคโล
โกชนํ อุตุ เสนาสนญฺจ ยถารหํ อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ กุสลาภิ-
ฅมฺมานํ, กมฺมํ วิปากานนฺติ จ พหฺธา โหติ ปกตฺอุปนิสฺสโย.

[๒๖] อธิปฺติสฺสชาตอลฺลณมฺลณนิสฺสยอาหารินฺทฺริยวิปฺปยุตฺต-
อตฺถิอวิคตวเสเนติ ยถารหํ นวธา นามรูปานิ นามรูปานํ
ปจฺจยา ภาวนติ.

[๒๗] ตตฺถ ครุกตมารมฺมณํ อารมฺมณาธิปฺติวเสน นามานํ,
สฺสชาตาธิปฺติ จตฺตฺพฺพิโรปิ สฺสชาตวเสน สฺสชาตानํ นามรูปานนฺติ
จ ทฺวิโร โหติ อธิปฺติปจฺจโย.

[๒๘] จิตตเจตสิกกา ฌมฺมา อณฺณมณฺณํ สหชาตฺรूपานญจ, มหาภูตา อณฺณมณฺณํ อุปาหารूपานญจ, ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณฺเ วตฺถุวิปากา อณฺณมณฺณนฺติ จ ติวโร โหติ สหชาตปจฺจโย.

[๒๙] จิตตเจตสิกกา ฌมฺมา อณฺณมณฺณํ, มหาภูตา อณฺณมณฺณํ, ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณฺเ วตฺถุวิปากา อณฺณมณฺณนฺติ จ ติวโร โหติ อณฺณมณฺณปจฺจโย.

[๓๐] จิตตเจตสิกกา ฌมฺมา อณฺณมณฺณํ สหชาตฺรूपานญจ, มหาภูตา อณฺณมณฺณํ อุปาหารूपานญจ, ฉ วตฺถุณี สตฺตนฺนํ วิญญานธตฺตุนฺติ จ ติวโร โหติ นิสฺสยปจฺจโย.

[๓๑] กพฺพีการโ อาหารโ อิมสฺส กายสฺส, อรูปิโน อาหารา สหชาตานิ นามรูปานนฺติ จ ทิวโร โหติ อาหารปจฺจโย.

[๓๒] ปญจ ปสาทา ปญจนฺนํ วิญญานานิ, รูปชีวิตินฺทฺริยํ อุปาทินฺทรูปานิ, อรูปิโน อินฺทฺริยา สหชาตานิ นามรูปานนฺติ จ ติวโร โหติ อินฺทฺริยปจฺจโย.

[๓๓] โอกฺกนฺธิกฺขณฺเ วตฺถุ วิปากานิ, จิตตเจตสิกกา ฌมฺมา สหชาตฺรूपานํ สหชาตวเสน, ปจฺจชาตา จิตตเจตสิกกา ฌมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปจฺจชาตวเสน, ฉ วตฺถุณี ปวตฺตียํ สตฺตนฺนํ วิญญานธตฺตุนํ ปุเรชาตวเสนติ จ ติวโร โหติ วิปฺปยุตฺต-ปจฺจโย.

[๓๔] สหชาตํ ปุเรชาตํ ปจฺจชาตญจ สพฺพธา
 กพฺพีการโ อาหารโ รูปชีวิตมิจฺจยนฺติ
 ปญจวิโร โหติ อตฺถิปจฺจโย อวิคตปจฺจโย จ.

[๓๕] อารมฺมณฺญปนิสฺสยกมฺมตฺถิปจฺจเยสฺส จ สพฺเพปิ ปจฺจยา
สโมธานํ คจฺจนฺติ.

[๓๖] สหชาตฺรฺปนฺนติ ปเนตฺถ สพฺพตฺถาปิ ปวตฺเต จิตฺต-
สมฺภูจฺจานานํ ปฏฺิสนฺธิยํ กณฺฑตฺตารฺฐปानญจ วเสน ทฺวิจฺฉํ โหตีติ
เวทิตพฺพํ.

[๓๗] อิติ เตกาลิกา ฐมฺมา กาลมฺุตฺตา จ สมฺภาวา
อชฺฌตฺตญจ พหิทฺฐา จ สงฺขตาสงฺขตา ตถา.
ปญฺจตฺตินามรฺฐปานํ วเสน ติวิธา จิตา
ปจฺจยา นาม ปญฺจจาเน จตฺตฺวิสตี สพฺพถา.

[๓๘] ตตฺถ รฺฐปฐมฺมา รฺฐปกฺขนฺโธว, จิตฺตเจตสิกสงฺขตา
จตฺตารฺ อรฺฐปิโน ขนฺธา นิพฺพานญฺเจติ ปญฺจวิธมฺปิ อรฺฐปฺนฺติ จ
นามนฺติ จ ปวฺจจตี.

ปญฺจตฺติเกท

[๓๙] ตโต อวเสสา ปญฺจตฺติ ปน ปญฺญาปิยตฺตา ปญฺจตฺติ,
ปญฺญาปนโต ปญฺจตฺตีติ จ ทฺวิธา โหตี.

[๔๐] กถํ ตํตํภูตปริณามการมฺุปาทาย ตถา ตถา ปญฺจตฺตา
ภฺภูมิปพฺพตาทิกา, สมฺภารสนฺนิเวสากการมฺุปาทาย เคหฺรธสภฺภาทิกา,
ขนฺธปญฺจกมฺุปาทาย ปุริสฺปุคฺคลาทิกา, จนฺทาวภฺภูนาทิกมฺุปาทาย
ทิสากาลาทิกา, อสมฺฺมุจฺจการมฺุปาทาย กฺุปคฺุหาทิกา, ตํตํภูตนิ
मितฺตํ ภาวนาวิเสสญจ อฺุปาทาย กสิณฺนิमितฺตาทิกา เจติ เอว
มาทิจฺุปเกทา ปน ปรมตฺถโต อวิชฺขมานาปิ อตฺถจฺจายากาเรน
จิตฺตฺุปฺปาทาน-มารมฺมณฺญตา ตํ ตํ อฺุปาทาย อฺุปนฺธิชฺาย การณํ

กตฺวา ตถา ตถา ปริกฺปิยมาณา สงฺขายติ สมณฺณายติ โวหฺริยติ
 ปณฺณปิยตฺตฺติ ปณฺณตฺตฺตฺติ ปวฺจฺจติ. อຍံ ปณฺณตฺตฺติ ปณฺณปิยตฺตา
 ปณฺณตฺตฺติ นาม.

[๔๑] ปณฺณปนฺโต ปณฺณตฺตฺติ ปน นามนามกมฺมาภินาเมน
 ปริกฺปิตา. สา วิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ, อวิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ, วิชฺชมาเนน-
 อวิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ, อวิชฺชมาเนนวิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ, วิชฺชมาเนน-
 วิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ, อวิชฺชมาเนนอวิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ เจติ ฉพฺพิธา
 โหติ.

[๔๒] ตตฺถ ยทา ปน ปรมตฺถโต วิชฺชมานํ รูปเวทนาทึ เอตาย
 ปณฺณาเปนฺติ, ตทายํ วิชฺชมานปณฺณตฺตฺติ. ยทา ปน ปรมตฺถโต
 อวิชฺชมานํ ภูมิปพฺพตาทึ เอตาย ปณฺณาเปนฺติ, ตทายํ อวิชฺชมาน-
 ปณฺณตฺตฺตฺติ ปวฺจฺจติ. อุกฺกิณฺณํ ปน โวมิสฺสทวเสน เสสา ยถา
 กุกมํ ฉพฺพิณฺโณ, อิตฺถิสทฺโท, จกฺขุวิญฺญาณํ, ราชปฺตฺโตติ จ
 เวทิตพฺพา.

[๔๓] วจฺโฆसानุสาเรน โสตวิญฺญาณวีธียา
 ปวตฺตฺตานนฺตรูปฺปนฺน- มโนทวารสฺส โคจฺรา.
 อตฺถา ยสฺसानุสาเรน วิญฺญาณนฺติ ตโต ปรี
 สายํ ปณฺณตฺตฺติ วิญฺญเญยฺยา โลกสงฺเกตนิมฺมิตฺตา.

อิตฺติ อภิชฺชมฺมตฺถสงฺคเห ปัจจัยสงคหวิภาโค นาม
 อภฺจฺจโม ปริกฺจฺจเฑโท.

๙. นวมปริจุเฉท กมุขมัญจานสงคหวิภาค

[๑] สมถวิปัสสนานันท์ ภาวนานมิโต ปรี
กมุขมัญจานันท์ ปวักขามิ ทุวิธมปิ ยถากุภม.

สมถกมุขมัญจาน

[๒] ตตฺถ สมถสงคฺเห ตาว ทส กสิณานิ ทส อสุภา ทส
อนุสฺสตีโย จตฺสโส อปุปฺมญฺญาโย เอกา สญฺญา เอกํ ววตฺถานํ
จตฺตารโ อารุํปา เจติ สตฺตวิเชน สมถกมุขมัญจานสงคฺโห.

จริตเภท

[๓] ราคจริตา โทสจริตา โมหจริตา สทฺธาจริตา พุทฺธิจริตา
วิตกฺกจริตา เจติ ฉพฺพิเชน จริตสงคฺโห.

ภาวนาเภท

[๔] ปริกมฺมภาวนา อุปจฺวารภาวนา อปุปฺนาภาวนา เจติ
ติสฺโส ภาวนา.

นิमितฺตเภท

[๕] ปริกมฺมนิमितฺตํ อุคฺคหฺนนิमितฺตํ ปฏฺฐิภาคนิमितฺตญฺเจติ ตีณิ
นิमितฺตานิ จ เวทิตพฺพานิ.

[๖] กถํ ปถวีกสิณํ อาโปกสิณํ เตโชกสิณํ วาโยกสิณํ
นีลกสิณํ ปีตกสิณํ โลหิตกสิณํ โอยาทกสิณํ อากาสกสิณํ

อาโลกกสิณญเจติ อิมานิ ทส กสิณานิ นาม.

[๗] อุทฺธุมาดกํ วิเนลํ วิปฺพพุกํ วิจฺฉิทฺทกํ วิกฺขายิตกํ
 วิกฺขิตฺตกํ หตฺตวิกฺขิตฺตกํ โลหิตกํ ปุพฺพกํ อฏฺฐจิกญฺเจติ อิมเ ทส
 อสุภา นาม.

[๘] พุทฺธานุสฺสติ ฌมฺมานุสฺสติ สํฆานุสฺสติ สีลानุสฺสติ จาคา-
 นุสฺสติ เทวตานุสฺสติ อฺปสฺมานุสฺสติ มรณานุสฺสติ กายคตาสติ
 อาณาปานสฺสติ เจติ อิมเ ทส อนุสฺสติโย นาม.

[๙] เมตฺตา กรุณา มุทิตา อฺเปกฺขา เจติ อิมเ จตฺสฺโส
 อปฺปมญฺญาโย นาม, พุรหฺมวิหาโรติ จ ปวฺจฺจติ.

[๑๐] อาหาเรปฏิกฺกุลสญฺญา เอกา สญฺญา นาม.

[๑๑] จตฺธาตฺวตฺถุถานํ เอกํ วตฺถุถานํ นาม.

[๑๒] อากาสานญฺจายตนาทโย จตฺตาริ อารุปฺปา นามาติ
 สพุพฺถาปี สมณินทฺเทเส จตฺตาลีส กมฺมฏฺจฺจานานิ ภวนฺติ.

สປປາຍເກທ

[๑๓] จริตาสฺ ปน ทส อสุภา กายคตาสติสงฺฆาตา โกฎฺจาส-
 ภาวนา จ ราคจริตฺสส สປປາຍา.

[๑๔] จตฺสฺโส อปฺปมญฺญาโย นีลาทีนิจ จ จตฺตาริ กสิณานิ
 โทสจริตฺสส.

[๑๕] อาณาปานํ โมหจริตฺสส วิตกฺกจริตฺสส จ.

[๑๖] พุทฺธานุสฺสติอาทโย ฉ สทฺธาจริตฺสส.

[๑๗] มรณอุปสมตฺถญาววตฺถานานิ พุทฺธิจริตฺตสฺส.

[๑๘] เสตานิ ปน สพฺพานิปี กมฺมญฺ्ञานานิ สพฺเพสมฺปิ
สปปายานิ, ตตฺถาปี กสิณฺณสุ ปุณฺณํ โมหจริตฺตสฺส, ชุทฺทกํ วิตกฺก-
จริตฺตเสวาติ.

อฺยเมตฺถ สปปายเกโท.

ภาวนาเภท

[๑๙] ภาวนาสุ^๑ สพฺพตฺถาปี ปริกมฺมภาวนา ลพฺภเตว.
พุทฺธานุสฺสตีอาทีสุ อญฺ्ञสุ สญฺญาววตฺถาเนสุ จาติ ทสฺสุ
กมฺมญฺ्ञาเนสุ อุปจารภาวนาวิ สมฺปชฺชติ, นตฺถิ อปฺปนา.

[๒๐] เสเสสุ ปน สมตีสมฺมญฺ्ञาเนสุ อปฺปนาภาวนาปี
สมฺปชฺชติ.

[๒๑] ตตฺถาปี ทส กสิณานิ อานาปานญฺจ ปญฺจกชฺฌานิกานิ.^๒

[๒๒] ทส อสุภา กายคตาสตี จ ปจฺมชฺฌานิกา.

[๒๓] เมตฺตาทโย ตโย จตฺถกชฺฌานิกา.

[๒๔] อุเปกฺขา ปญฺจมชฺฌานิกานิ ฉพฺพีสติ รูปาวจรชฺ-
ฌานิกานิ กมฺมญฺ्ञานานิ.

[๒๕] จตฺตาริ ปน อารุปปา อารุปปชฺฌานิกาคี.

อฺยเมตฺถ ภาวนาเภท.

โคจรเภท

[๒๖] นิमितฺเตสฺส ปน ปริกมฺมนิमितฺตํ อุกฺคหนิमितฺตญจ สพุพตฺถาปี ยถารหํ ปริยาเยน ลพฺภนฺเตว.

[๒๗] ปฏฺวิภาคนิमितฺตํ ปน กสิณาสฺสโกฏฺฐาสานาปาเนเสว ลพฺภติ, ตตฺถ หิ ปฏฺวิภาคนิमितฺตมารพฺภอุปจารสมาธิ อปฺปนา สมาธิ จ ปวตฺตนฺติ.

[๒๘] กถํ อาทิกมฺมิทฺตสฺส หิ ปถวีมณฺฑลาทิสฺส นิमितฺตํ อุกฺคณฺหนตฺตสฺส ตมารมฺมณํ ปริกมฺมนิमितฺตนฺติ ปวฺจฺจติ, สฺวา จ ภาวนา ปริกมฺมภาวนา นาม.

[๒๙] ยทา ปน ตํ นิमितฺตํ จิตฺเตน สมฺมุคฺคหิตํ โหติ, จกฺขุณา ปสฺสณฺตสฺเสว มโนทวารสฺส อาปาถมาคตํ, ตทา ตเมว อารมฺมณํ อุกฺคหนิमितฺตํ นาม, สฺวา จ ภาวนา สมาธิยติ.

[๓๐] ตถาสมาหิตสฺส ปเนตฺตสฺส ตโต ปริํ ตสฺมี อุกฺคหนิमितฺเต ปริกมฺมสมาธินา ภาวนมนฺุยุณฺชนตฺตสฺส ยทา ตปฺปฏฺวิภาคํ วตฺถุณฺมม- วิมุจฺจติํ ปญฺญตฺตติสฺงฺขาตํ ภาวนามยมารมฺมณํ จิตฺเต สนฺนิสินฺุณํ สมปฺปิตํ โหติ, ตทา ตปฺปฏฺวิภาคนิमितฺตํ สมฺมุปฺปนฺนนฺติ ปวฺจฺจติ.

[๓๑] ตโต ปฏฺฐาย ปริปฺนุถวิปฺปหีนา กามาวจรสมาธิสฺงฺขาตา อุปจารภาวนา นิปฺพนฺนา นาม โหติ.

[๓๒] ตโต ปริํ ตเมว ปฏฺวิภาคนิमितฺตํ อุปจารสมาธินา สมาสเวนตฺตสฺส รุปาจรปจฺมชฺฌานมปฺเปติ.

[๓๓] ตโต ปริํ ตเมว ปจฺมชฺฌานํ อาวชฺชนํ สมาสชฺชนํ อธิฏฺฐานํ วุฏฺฐานํ ปจฺจเวกฺขณา เจติ อิมายิ ปญฺจหิ วตฺติตาหิ วสฺสีฏฺฐํ

อิทฺธิวิธํ ทิพฺพโสถํ
ปฺพฺเพนิวาสาณฺสูสฺสติ

ปรจิตฺตวิชานนา
ทิพฺพจกฺขุติ ปญฺจธา.

อฺยเมตถ โคจรเกโท.

นิฏฺฐจิตฺโต จ สมถกมฺมฏฺจานนโย.

วิปสฺสนากมฺมฏฺจานวิสฺสุทฺธิเภท

[๔๓] วิปสฺสนากมฺมฏฺจานเน ปน สีสฺสวิสฺสุทฺธิ จิตฺตวิสฺสุทฺธิ ทิฏฺฐิจิ-
วิสฺสุทฺธิ กงฺขาวิตฺตรณวิสฺสุทฺธิ มคฺคคามคฺคฌาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ ปฏฺฐิปทา-
ฌาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ ฌาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ เจติ สดฺตฺตวิเชน วิสฺสุทฺธิสงฺคโห.

[๔๔] อนิจฺจลฺกขณํ ทฺกฺขลฺกขณํ อนตฺตลฺกขณญฺเจติ ตีณิ
ลฺกขณานิ.

[๔๕] อนิจฺจานุปสฺสนา ทฺกฺขานุปสฺสนา อนตฺตานุปสฺสนา
เจติ ติสฺโส อนุปสฺสนา.

[๔๖] สมฺมสนญาณํ อุกฺกยพฺพยญาณํ ภงฺคญาณํ ภายญาณํ
อาทึนฺวญาณํ นิพฺพิทาญาณํ มุจฺจิตฺตฺกมฺยตาญาณํ ปฏฺฐิสงฺขาญาณํ
สงฺขารุเปกฺขาญาณํ อนฺุโลมฌาณญฺเจติ ทส วิปสฺสนาฌาณานิ.

[๔๗] สฺถฺยญฺโต วิโมกฺโข, อนิมิตฺโต วิโมกฺโข, อปฺปณฺหิตฺโต
วิโมกฺโข เจติ ตโย วิโมกฺขา.

[๔๘] สฺถฺยญฺตฺตานุปสฺสนา อนิมิตฺตฺตานุปสฺสนา อปฺปณฺหิตฺตา-นุปสฺ-
สนา เจติ ตีณิ วิโมกฺขมฺุขานิ จ เวทิตพฺพานิ.

[๔๙] กถํ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ อีณฺุทฺริยสํวรสีลํ อาชีวปาริสฺสุทฺธิสีลํ
ปจฺจยสนฺุสิสฺตีลญฺเจติ จตฺตฺปาริสฺสุทฺธิสีลํ สีสฺสวิสฺสุทฺธิ นาม.

[๕๐] อุปะจารสมาธิ อปุปะนาสมาธิ เจติ ทูวิโรปิ สมาธิ
จิตตวิสุทฺธิ นาม.

[๕๑] ลกขณรสปะจจุปะภูจฺจานปะทภูจฺจานวเสน นามรูปปริคฺคโห
ทิกฺขจิวิสฺสุทฺธิ นาม.

[๕๒] เตสเมว จ นามรูปานํ ปจฺจยปริคฺคโห กงฺขาวิตรณ-
วิสฺสุทฺธิ นาม.

[๕๓] ตโต ปรี ปน ตถาปริคฺคหิตะสุ สปะปะจฺจเยสุ เตภูมก-
สงฺขาระสุ อตีตาทิกะทภินฺเนสุ ขนฺธาทินยมารพฺภ กลาปะวเสน
สงฺขิปิตฺวา “อนิจจํ ขยฺญฺเจน, ทุกฺขํ ภยฺญฺเจน, อนตฺตา อสารกฺก-
เจนา”ติ อทฺธานวเสน สนฺตตีวเสน ขณฺวเสน วา สมฺมสนฺนาณเณ
ลกขณตฺตยํ สมฺมสนฺตสฺส เตเสว ปจฺจยวเสน ขณฺวเสน จ
อุทฺทพฺพยณเณ อุทฺทพฺพยํ สมนุสฺสสนฺตสฺส จ :-

“โอภาโส ปีติ ปสฺสทฺธิ อธิมอกฺโข จ ปคฺคโห
สุขํ ญาณมุปะภูจฺจาน- มุเปกฺขา จ นิกฺขติ เจ”ติ

โอภาสาทิวิปสฺสนุปะกุกิเลสปริปนฺนปริคฺคหวเสน มคฺคามคฺค-
ลกขณวตฺถานํ มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ นาม.

[๕๔] ตถา ปริปนฺนถิมุตฺตสฺส ปน ตสฺส อุทฺทพฺพยณเณโต
ปะภูจฺจาย ยาวานุโลมา ติลกฺขณํ วิปสฺสนาปรมฺพราย ปฏฺฐิปชฺชนตฺตสฺส
นว วิปสฺสนาณานิ ปฏฺฐิปทาญาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ นาม.

[๕๕] ตสฺเสวํ ปฏฺฐิปชฺชนตฺตสฺส ปน วิปสฺสนาปริปากมามฺม
“อิทานิ อปุปะนา อุปะปะชฺชิสฺสตี”ติ ภวงฺคํ โวจฺฉิซฺชิตฺวา อุปะปนฺน-
มโนทวารวชฺชานนฺตรํ เทว ตีณิ วิปสฺสนาจิตฺตานิ ยํ กิณฺจ

อนิจฺจาทิลกฺขณมารพฺภ ปริกมฺโมปจาราณฺโหลมนาเมน ปวตฺตนฺติ.

[๕๖] ยา ลีขาปฺปตฺตา, สฺยา สฺยาณฺโหลมา สงฺขารุเปกฺขา วุฏฺฏจฺาน-
คามินิวิปฺสฺสนาติ จ ปวฺจฺจติ.

[๕๗] ตโต ปรี โคตฺรภุจิตฺตํ นิพฺพานมาลมฺพิตฺวา ปุณฺณชฺชน-
โคตฺตมภิกฺวานฺตํ อริยโคตฺตมภิสฺมฺโภณตฺถจ ปวตฺตติ.

[๕๘] ตสฺसानนฺตรเมว มคฺโค ทฺกฺขสจฺจํ ปรีชานนฺโต สฺมฺทฺยสจฺจํ
ปชฺชนฺโต นิโรธสจฺจํ สจฺจนิโรนฺโต มคฺคสจฺจํ ภาวนาเวสฺน
อปฺปนาวิธิโมตฺรติ.

[๕๙] ตโต ปรี เทว ตีณิ ผลจิตฺตานิ ปวตฺติตฺวา^๑ ภวฺงคฺปาโตว
โหติ, ปฺน ภวฺงคํ โวจฺฉินฺทิตฺวา ปจฺจเวกฺขณณานานิ ปวตฺตนฺติ.

[๖๐]	มคฺคํ ผลญฺจ นิพฺพานํ	ปจฺจเวกฺขติ	ปณฺฑิตโต
	หีเน กิเลสฺเส สฺเส จ	ปจฺจเวกฺขติ	วา น วา.
	ฉพฺพิสฺสุทฺธิกเมเนวํ	ภาเวตฺพุโพ	จตฺพุพิโธ
	ถาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ	นาม มคฺโค	ปวฺจฺจติ.

อฺยเมตฺถ วิสฺสุทฺธิเกโท.

วิโมกฺขเภท

[๖๑] ตตฺถ อนตฺตานุปฺสฺสนา อตฺตาทินิเวสํ มุณฺจนฺตี สฺสฺสฺสฺสฺส-
นุปฺสฺสนา นาม วิโมกฺขมุขํ โหติ.

[๖๒] อนิจฺจานุปฺสฺสนา วิปฺลฺลาสนิมิตฺตํ มุณฺจนฺตี อนิมิตฺตฺตา-
นุปฺสฺสนา นาม.

[๖๓] ทุกุขานุปสุสนา ตณฺหาปณฺธิ มุญฺจนฺตี อปฺปณฺหิตา-
นุปสุสนา นาม.

[๖๔] ตสฺมา ยถิ วุฏฺฏจฺานคามินิวิปสุสนา อนตฺตโต วิปสุสฺติ,
สฺสญฺโต วิโมกฺโข นาม โหติ มคฺโค.

[๖๕] ยถิ อนิจฺจโต วิปสุสฺติ, อนิมิตฺโต วิโมกฺโข นาม.

[๖๖] ยถิ ทุกุขโต วิปสุสฺติ, อปฺปณฺหิตโต วิโมกฺโข นามาติ จ
มคฺโค วิปสุสนาคมนวเสน ตินฺนิ นามานิ ลภติ, ตถา ผลญฺจ
มคฺคาคมนวเสน มคฺควิธิยํ.

[๖๗] ผลสฺมาปตฺติวิธิยํ ปน ยถาวุตฺตนเยน วิปสุสนฺตานํ
ยถาสกผลมุปฺปชฺชมานมฺปิ วิปสุสนาคมนวเสนเนว สฺสญฺตาทิ-
วิโมกฺโขติ จ ปวฺจฺจติ, อารมฺมณฺวเสน ปน สรฺสวเสน จ นามตฺตยํ
สพฺพตฺถ สพฺเพสฺมฺปิ สมเมว จ.

อฺยเมตฺถ วิโมกฺขเกโท.

ปฺคฺคลเกท

[๖๘] เอตฺถ ปน โสตาปตฺติมคฺคํ ภาเวตฺวา ทิฏฺฐิจิวิจิกิจฺจา-
ปฺหานเนน ปหีนฺาปายคฺมโน สตฺตกฺขตฺตฺปรโม โสตาปนฺโน นาม
โหติ.

[๖๙] สกฺทาคามิมคฺคํ ภาเวตฺวา รากฺโทสโมหํ ตนฺนฺกรตฺตา
สกฺทาคามิ นาม โหติ สกฺิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา.

[๗๐] อนาคามิมคฺคํ ภาเวตฺวา กามรากฺพฺยาปาทานมน-
วเสสฺปฺปหานเนน อนาคามิ นาม โหติ อนาคนฺตฺวา อิตฺถตฺตํ.

[๗๑] อรหตฺตมคฺคํ ภาเวตฺวา อนวเสสสิเลสปฺพาเนน อรหา
นาม โหติ ธีณาสโว โลเก อคฺคทกฺขิณฺเญยฺโหติ.

อฺยเมตฺถ ปุคฺคลเกโท.

สมาปตฺติเกท

[๗๒] ผลสมาปตฺติวิธิยฺ^๑ ปเนตฺถ สพฺเพสมฺปิ ยถาสกฺผลวเสน
สาธารณาว.

[๗๓] นิโรธสมาปตฺติสมาปชฺชนํ ปน อนาคามีนญฺเจว
อรหนฺตฺตานญฺจ ลพฺภติ, ตตฺถ ยถากุภมํ ปจฺมชฺฌานาทิมหคฺคต-
สมาปตฺตี สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฏจาย ตตฺถ คเต สงฺขารธฺมฺเม ตตฺถ
ตตฺถเว วิปสฺสนฺโต ยาว อากิณฺจณฺณายตฺนํ คนฺตฺวา ตโต ปรี
อธิณฺฺญเจยฺยยาทิกํ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนํ
สมาปชฺชติ, ตสฺส ทฺวินฺนํ อปฺปนาชวณฺณํ ปรีโต โวจฺฉิชฺชติ
จิตฺตสนฺตติ, ตโต นิโรธสมาปนฺโน นาม โหติ.

[๗๔] วุฏฺฏจานกาเล ปน อนาคามีโน อนาคามีผลจิตฺตํ,
อรหโต อรหตฺตผลจิตฺตํ เอกวารเมว ปวตฺติตฺวา ภวฺงคปาโต
โหติ, ตโต ปรี ปจฺจเวกฺขณณฺณํ ปวตฺตติ.

อฺยเมตฺถ สมาปตฺติเกโท.

นิฏฺฐิตो จ วิปสฺสนากมฺมฏฺจานนโย.

อุยโยชนคถ

[๗๕] ภเวตพพํ ปนิจเจवं ภวณาทวยมุตตมํ
ปฏูปตติรสสสาทํ ปตถยนุเตน สาสเนติ.

อิติ อภิธรรมมุตตงคเห กम्मัญจนสงคหวิภาโค นาม
นวมอ ปริจเจโท

นคมนคถ

- (ก) จาริตุตโสภิตวิสาลกุลทเยน
สทฐาภิวุฑฒปริสุทฐคุณทเยน
นปุปวหเยน^๑ ปณิธาย ปราณุกมปํ
ยํ ปตถิตํ ปกรณํ ปรีนญจิตํ.
- (ข) ปุณญเณ เตน วิปุเลน ตุ มุลโสสมํ
ธญญาธิวาสมุทิติตตมายุกนตํ^๒
ปญญาวทาทคุณโสภิตลชชภิกขุ
มญญนตฺตุ ปุณญวิภโวททยมงคลาาย.

อิติ อนุรุตฐาจริเยน รจิตํ อภิธรรมมุตตงคหํ นาม ปกรณํ.
คนถโต ปญญาสาธิกานิ อญฺจสตานิ สมตฺตานิ.

อภิธรรมมุตตงคโห นิญจิติ.

